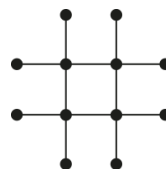

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSFAKULTET

VID

Jeg, du og vår relasjon

Hvordan kan selvrefleksivitet ha betydning i relasjonsbygging i profesjonell diakonal praksis?

Martha Tomoe Frøyland

Veileder
Høgskolelektor Kari Karsrud Korslien

VID vitenskapelige høgskole Oslo

Det teologiske Menighetsfakultet

MADIA 599 Masteroppgave

Master i diakoni

Antall ord: 22601

15.05.2017

SUBJEKTIVITET OG SUVERENITET

I.

*jeg ønsker
meg selv tilbake
til meg selv
subjekt i eget liv
jeg ønsker
meg selv gitt makt
over meg selv
suverenitet i eget liv*

II.

*og jeg sier ja
til deg som er deg selv
sammen med deg selv*

*du subjekt i ditt liv
jeg subjekt i mitt liv*

*for suverene subjekter
funger sammen*

©gamle ugle

Forord

Å bli diakon har vært min drøm allerede før jeg startet å utdanne meg til sykepleier, og drømmen går i oppfyllelse med denne oppgaven. I løpet av de siste to årene som masterstudent, har jeg fått lære mye som er interessant, spennende og verdifullt. Interessen for faget har stadig blitt større, og nå gleder jeg meg til å lære mer i arbeidslivet og utvikle meg både som diakon og menneske.

Studiereisen ble ikke den samme uten fantastiske medstudenter: Anders, Inger, Hanna, Marte, Rina og Silje. Dere lærte meg hva diakonien og diakonalt fellesskap er, på ordentlig. Tusen takk for verdifulle, meningsfulle og latterfulle minner.

Jeg er takknemlig for at jeg ved denne anledningen fikk fordype meg i det temaet som jeg har vært mest opptatt av. Det har vært utfordrende å sette meg inn i et fagområde som jeg ikke hadde spesielle kunnskap om fra før av. Jeg takker Kari Karsrud Korslien for god og presis veiledning. Takk for at du har vært tilgjengelig, støttende, og har vist meg at du hadde tro på meg under hele prosessen. Takk til informantene som delte sine verdifulle erfaringer. Deres fortellinger har gjort det mulig å skrive denne oppgaven, og de har beriket min forståelse av tematikken.

Det har vært spennende å skrive en masteroppgave på sitt andrespråk. Oppgaven hadde ikke blitt den samme uten hjelp av Aud Næverlid. Tusen takk Aud, for at du brukte mye tid og krefter til språkvask og korrektur.

Sammendrag

Diakonen møter mennesker med ulike bakgrunn i sin arbeidshverdag. Relasjonsbygging er et viktig tema for dem, blant annet for å vite medmenneskers behov og å kunne utvikle den rette og best mulige omsorg. Hvordan kan diakonen etablere en relasjon slik at diakoniens mål styrkes? I denne oppgaven rettes oppmerksomheten mot selvrefleksivitet i relasjonsbygging. Problemstilling er: *Hvordan kan selvrefleksivitet ha betydning i relasjonsbygging i profesjonell diakonal praksis?*

Oppgaven er en kvalitativstudie hvor praksisfortellinger fra menighetsdiakoner blir analysert og drøftet i lys av Anne-Lise Løvlie Schibbye sin dialektiske relasjonsteori. Fortellingene ble samlet inn skriftlig fra fire menighetsdiakoner som jobber i ulike deler av landet.

Det kom frem at diakoner oppfatter selvrefleksivitet som både viktig og nyttig i møte med medmennesket. Selvrefleksivitet hjelper dem til å ta den andre på alvor, og bidrar dermed til å gi en best mulig omsorg, samtidig som de kan ta vare på seg selv. Som alle andre relasjoner, blir nærhet og distanse et viktig tema i diakon-medmenneske-forhold, og selvrefleksivitet blir til hjelp for å skape god balanse mellom dem. Selvrefleksivitet er også nyttig for å tydeliggjøre yrkesidentitet. Dette kan være spesielt viktig da diakonen bruker både profesjonalitet og personlighet i møte med medmennesket. Selvrefleksivitet bidrar til bevisst praksis, noe som igjen kan føre til at diakonen er ekte i møte med andre. Disse positive sidene ved selvrefleksivitet må benyttes for å øke kvaliteten på omsorgshandling. Dette fordi handling er kjernen på diakonien. Diakoniens særskilte egenskap er tro, religiøsitet og spiritualitet. Disse må det legges stor vekt på, ved siden av selvrefleksjon. Vår selvrefleksivitet kan bli til hjelp for konstruktiv relasjonsbygging og dermed en fruktbar diakonal praksis. Men denne evnen strekker ikke alltid til. Man trenger et søkende blikk mot Gud.

Nøkkelord: dialektisk relasjonsteori, selvrefleksivitet, selvrefleksjon, relasjonsbygging, diakoni, diakon, profesjonell praksis

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	7
1.1 Bakgrunn for valg av tema	7
1.2 Temaets relevans i diakonifaget	7
1.3 Problemstilling	8
1.4 Avgrensning og presisering av sentrale begreper	8
1.5 Litteraturgjennomgang	9
1.6 Oppgavens disposisjon	10
2.0 Metode	11
2.1 Forskningsdesign og vitenskapsteoretisk innfallsvinkel	11
2.2 Valg av teori og kildekritikk	13
2.3 Materialet	14
2.4 Utvalg	15
2.5 Analysemetode	16
2.6 Metodekritikk	18
2.7 Etisk overveielse	19
3.0 Dialektisk relasjonsteori	20
3.1 Eksistensialisme som grunnverdi	20
3.2 Tilknytning og avgrensning	21
3.3 Angst – en mulighet	22
3.4 Selvrefleksivitet og selvavgrensning	23
3.5 Overføring og motoverføring	24
3.6 Anerkjennelse	27
3.7 Motstand og selvutvikling	27
3.8 Terapeut –person og profesjon	28
4.0 Diakonifaglig teori og litteratur	29
4.1 Forståelse av menneske og menneskelige relasjoner i luthersk tradisjon	29
4.2 Diakon og medmenneske	30
4.3 Diakon som kall og profesjon	32
4.4 Diakonien metode: se-bedømme-handle	33
5.0 Presentasjon av fortellinger fra diakoner	35
5.1 Informant 1: Anna	35

5.2 Informant 2: Elise	36
5.3 Informant 3: Ragnhild	37
5.4 Informant 4: Håkon	38
6.0 Analyse og drøfting	40
6.1 Analyse og drøfting av profesjonell diakonal praksis i lys av dialektisk relasjonsteori	40
6.1.1 Selvrefleksivitet som bidrar til vekst og modning i møte med motstand	40
6.1.2 Selvrefleksivitet som skaper balanse mellom nærhet og distanse	43
6.1.3 Selvrefleksivitet som tydeliggjør profesjonell identitet integrert i personen	47
6.1.4 Diakonens utfordringer i forhold til å anerkjenne medmennesket	49
6.1.5 Ikke bare kognitiv refleksivitet, men også organismisk refleksivitet ..	52
6.2 Selvrefleksivitetens styrke og svakhet i diakon-medmenneske-forhold	55
6.2.1 Fokus på det reelle selvet	55
6.2.2 Flerdimensjonalt menneskesyn i et mangfoldig samfunn	56
6.2.3 Selvrefleksivitet i se-bedømme-handle metoden	58
7.0 Konklusjon	61
8.0 Litteraturliste	64
9.0 Vedlegg	67

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

En liten episode fra fordypningspraksis knyttet til studiet, vekket min interesse for selvrefleksjons betydning i relasjonsbygging. Jeg var midt i en samtale da jeg plutselig ble frustrert av en liten kommentar fra personen jeg snakket med. Med det samme klandret jeg personen for det han sa, og jeg lagde et negativt bilde av ham i hodet mitt. Jeg kom til konklusjonen at jeg og personen ikke kom overens. Da jeg reflekterte over situasjonen i etterkant, oppdaget jeg at grunnen til min frustrasjon også lå i min tidligere erfaring og ikke bare hos den personen. Da fikk jeg ”redigere” det bildet jeg skapte av personen. Jeg fikk med andre ord en annen tolkning av det som skjedde. Dette førte til at jeg fikk fortsette å være i en god relasjon med personen uten negative baktanker.

Denne episoden fikk meg til å tenke på kompleksiteten i våre følelser som vekkes i møte med andre mennesker. Fra min episode kan man se at følelsen, frustrasjon, som ble vekket i meg, påvirket mine tanker og holdninger. Ved å reflektere over følelsen og situasjonen, fant jeg ut at det var ulike faktorer som spilte inn. Dette har igjen virket til å endre mine tanker og holdninger. Hva er det som har skjedd i meg egentlig? Hva gjorde jeg? Er denne typen refleksjon fruktbar i relasjonsbygging og i utøvelse av diakoni? Er det mulig å benytte selvrefleksjon i en diakonal mellommenneskelig praksis slik at diakoniens verdi og mål fremmes? Ved denne anledningen har jeg lyst til å se nærmere på og studere disse spørsmålene på et faglig grunnlag.

1.2 Temaets relevans i diakonifaget

Diakoniens visjon, ifølge Den norske kirke, er ”Guds kjærlighet til alle mennesker og alt det skapte, virkeliggjort gjennom liv og tjeneste” (Kirkerådet 2008:6). Det kommer tydelig fram at møter med mennesker står sentralt i diakoni. Å bygge en god og trygg relasjon til medmennesker blir dermed også en viktig del av diakonal praksis. En god relasjon kan bli en grobunn for fremtidshåp for enkelte mennesker (LVF 2010:20). Diakonien bygger på vår tro på Frelseren Jesus Kristus, og Han er vårt forbilde. Jesus bygget relasjoner med mennesker på

en slik måte at deres verdighet ble bekreftet og forsvart. Denne relasjonen varer i dager både med glede, sorg og lidelser (ibid.:26). Viktigheten av mellommenneskelige relasjoner kan også forklares fra et teologisk perspektiv, noe som jeg kommer tilbake til senere i oppgaven.

Profesjonelle diakoner møter spesielt mennesker i vanskelige og sårbare situasjoner. Dette betyr at diakoner har et særskilt etisk ansvar for medmennesker, noe som understrekes i yrkesetiske retningslinjer for diakoner (Det norske diakonforbund 2014). Å studere hvordan man kan bygge en god og trygg relasjon er derfor et relevant tema i diakonifaget. Selvrefleksjonens betydning i relasjonsforståelse har lenge fått oppmerksomhet innenfor psykologi, spesielt siden 1980-tallet (Schibbye 2009:57). Ulike forskere og teoretikere har studert og beskrevet dette temaet, og selvrefleksjon, evnen til å vite om seg selv, fikk derfor mange navn. Noen kaller det *theory of mind*, og andre *mentalisering* eller *metakognisjon* (ibid.:92). Psykolog Anne-Lise Løvlie Schibbye bruker begrepet selvrefleksivitet, og hun har utviklet en relasjonsteori som er basert på eksistensialisme og dialektikk. Selvrefleksivitet er ikke et utbredt begrep innenfor diakonifaget. Men man kan anta at dette også har relevans og aktualitet innenfor diakonien fordi mellommenneskelige relasjoner står i sentrum.

1.3 Presentasjon av problemstilling

Problemstilling i denne oppgaven lyder slik:

Hvordan kan selvrefleksivitet ha betydning i relasjonsbygging i profesjonell diakonal praksis?

1.4 Avgrensning og presisering av sentrale begreper

Selvrefleksivitet er, ifølge Schibbye, ”det å ha en fleksibel tilgang til egen opplevelse, å vite hva som skjer i ens eget selv og hvilke følelser og opplevelser som er mine” (2009:318-319). Jeg går dypere inn i begrepet i teorikapittelet. I denne oppgaven handler selvrefleksiviteten om diakonens selvrefleksjon. Både selvrefleksivitet og selvrefleksjon benyttes i omtalen av fenomenet, og jeg bruker begrepene om hverandre. Det skal ikke drøftes hvordan diakonen kan utvikle en type selvrefleksivitet som kan være nyttig i praksis, men oppgaven fokuserer

på dialektisk relasjonsteori sin relevans og overføringsverdi i diakonipraksis. Den undersøker hvilken betydning fenomenet selvrefleksivitet har i forhold til diakonipraksis.

Med relasjonsbygging menes det her etablering av mellommenneskelige forhold i en profesjonell diakonal praksis i menighet. Profesjonell diakonal praksis i menighet vil si at praksisen utføres av diakoner, som har spisskompetanse innenfor diakonifaget og er i lønnet arbeid som menighetsdiakon. Begrepet diakoni og profesjon blir utdypet senere i teorikapittelet. Diakoner som jobber i andre institusjoner er dermed ekskludert, men resultatet kan likevel ha overføringsverdi til andre arenaer enn menighet, da mellommenneskelige relasjoner er noe som er sentralt i alle typer diakonal praksis. Videre avgrenses problemstillingen til møtet mellom diakon og medmennesker. Medmennesker vil her si mennesker som søker diakonen. Diakonens relasjon til frivillige medarbeidere og kollegaer er dermed ekskludert. Oppgaven fokuserer i tillegg på individuelle møter og ikke relasjonsbygging i en gruppesammenheng. Det begrenses ikke til sjelesorg-konfidentforholdet, men det forholdet er også inkludert da sjelesorg er en del av arbeidsoppgavene til menighetsdiakonen.

Denne oppgaven baserer seg på et luthersk menneskesyn og Den norske kirkes forståelse av diakoni og diakontjeneste.

1.5 Litteraturgjennomgang

Schibbye har arbeidet lenge både som psykolog, forsker og underviser. Hun hevder at nøkler til overskridende forandring hos klienten, er terapeutens anerkjennelse og undring. Dette krever at terapeuten har evne til innlevelse og empati, og det forutsetter da selvrefleksivitet hos terapeuten. Jeg skal gå nærmere inn på dette i kapittel 3.

Schibbyes dialektiske relasjonsteori er inspirert av flere fagområder. I en pedagogisk sammenheng har Berit Bae (1992) analysert en dialog mellom førskolelærer og barn, og hun argumenterer for at anerkjennende holdning kan styrke selvaktelse, utvikling og læring både hos barnet og læreren. Karin Blix Flage (2010:117-120) mener at selvrefleksivitet er både mål, metode og forutsetning i veiledningsarbeid for omsorgsutøvere. Hun mener at omsorgsutøvere spesielt har nytte av å reflektere over hvem man egentlig er. Dette fordi de står i fare for å definere seg selv ut fra den rollen de har, og det betyr at deres identitet blir

formet som noe utenfor dem selv. Da kan de utøve omsorg uten å være klar over den egentlige motivasjonen bak handlingen, noe som både kan tingliggjøre dem selv og utelate etiske overveielser.

Det var vanskelig å finne forskning som handler spesifikt om diakoners selvrefleksivitet i relasjonsarbeid. For å finne relevant forskning om dette tema innenfor helse- og sosialfag, tok jeg et søk på PubMed med søkeord ”professional-client relationship”, ”therapeutic relationship”, ”nurse-patient relationship”, ”relationship skills” og ”self-reflection”. Søkeresultatet viste 70 vitenskapelige artikler, og det tyder på at det er interesse for tematikken, selv om forskningen ikke nødvendigvis tar utgangspunkt i dialektisk relasjonsteori. Trowbridge og Mische Lawson (2016) har gjennomført systematisk litteratursøk om betydning av mindfulness og selvrefleksjon blant sosialarbeidere i deres praksis. Mindfulness er evnen til å ha oppmerksomhet i nuet (ibid.:102). De fant ut at mindfulness og selvrefleksjon kan styrke pasient-sentrert praksis da disse fremmer kvalitet og evne blant sosialarbeidere til empati og å vise respekt for pasientene. En annen forskning viser at fokus på bevisstgjøring av terapeutens egne følelser, tanker og holdninger, altså selvrefleksjon, kan bidra til å fremme faglig og profesjonell utvikling. I tillegg virker det positivt for terapeutisk relasjon i møte med klienten. Forskningen viser også at en erfaren terapeut har tendens til å ta i bruk selvrefleksjon i praksis mer aktivt enn en uerfaren terapeut (Prasko, Mozny, Novotny, Slepecky og Vyskocilova 2012).

1.6 Oppgavens disposisjon

Oppgaven starter med et metodekapittel hvor jeg presenterer hvordan jeg gikk frem for å belyse problemstillingen, samt kritisk refleksjon over kilder og metode. Deretter følger to teorikapitler. Jeg skal først presentere Schibbye sin dialektiske relasjonsteori som kommer til å være et viktig grunnlag for analyse av datamaterialet og drøfting. Det legges spesielt vekt på teoriens grunnverdi og begrepene tilknytning, angst, anerkjennelse, selvavgrensning og selvrefleksivitet. Deretter skal jeg gå gjennom litteratur fra diakonifaget med vekt på diakoniens relasjonsforståelse og profesjonens betydning i relasjonen. Både terapi og diakoni er omsorgshandling, og derfor kan man finne fellestrekk ved disse to. Likevel er begrepet selvrefleksivitet, som er sentralt i dialektisk relasjonsteori, ikke så ofte brukt i diakonisammenheng. Derfor trengte jeg å ta med perspektiv fra diakonifaget for å drøfte

selvrefleksivitetens relevans i diakonien. I det neste kapitlet blir materialet jeg har samlet inn, presentert fortelling etter fortelling. Videre kommer et kapittel hvor jeg analyserer og drøfter materialet opp mot det teoretiske grunnlaget. Kapitlet blir delt inn i to deler, og i den første delen skal jeg analysere temaene som kommer frem av materialet, hver for seg. I den andre delen tar jeg utgangspunkt i det som kom frem i første analysedel, og drøfter selvrefleksivitetens styrke og svakhet i forhold til diakon-medmenneske-forholdet. Til slutt kommer en konklusjon som oppsummering av oppgaven.

2.0 Metode og forskningsdesign

2.1 Forskningsdesign og vitenskapsteoretisk innfallsvinkel

Denne oppgaven er basert på en kvalitativ tilnærming. Kvalitative tilnærminger benyttes når man utforsker et fenomens kvalitet eller spesielle egenskaper. Dette innebærer dypere forståelse av fenomenet, og kvalitative tilnærminger hjelper oss til å forstå underliggende og dypere mening av det. Fenomenet som studeres her er gjerne et sammensatt sosialt fenomen. Analyse og fortolkning av fenomenet skjer i lys av sammenhengen eller konteksten det står i. Et kjennetegn ved denne typen tilnærming er fleksibilitet. Etter som man forstår mer av fenomenet underveis, kan studieopplegget endres og tilpasses. Det å begrunne hvordan man går frem i analyse og fortolkning er derfor viktig. Gjennomsiktighet i hele prosessen er nødvendig for studiens reliabilitet. Datainnsamling skjer som regel av få enheter, og mye informasjon hentes fra dem. Avstanden mellom informantene og den som forsker er kort, og derfor er en etisk refleksjon ekstra viktig (Thagaard 2013:17-19).

Fortolkning er en viktig del av en kvalitativ studie. Hermeneutikk blir derfor en vesentlig inspirasjonskilde. Hermeneutikk ble opprinnelig utviklet for å vise til hvordan man kan forstå bibelske og juridiske tekster, og det ble utviklet videre til en lære om fortolkning og forståelse (Krogh 2014:10-14). Forståelsen hermeneutikken forsøker å nå, går i dybden av fenomenet som tolkes. Hermeneutikk er ikke en metode for fortolkning vi kan følge trinn for trinn, men den viser til generelle prinsipper. Disse kan være hjelpemidler for meg både når jeg skal forstå teorien om selvrefleksivitet og det innsamlede materialet. En av de viktige prinsippene er at hermeneutikken ser fortolkning som en kontinuerlig prosess. Man søker etter meninger gjennom å studere vekselvis delene og helheten av en tekst. Det er ikke slik at kun én tolkning fører til en komplett forståelse av et fenomen. En tolkning fører til en forståelse, og den forståelsen fører igjen til ny tolkning og dermed ny forståelse. På denne måten kan man få

stadig dypere forståelse av teksten. Dette kalles for den hermeneutiske sirkel (Kvale og Birkmann 2015:237). Søken etter mening er drivkraften i hermeneutikken.

Hermeneutikk understreker at et fenomen eller en tekst kan tolkes på ulike nivåer. Dette blir relevant når jeg skal tolke det innsamlede datamaterialet. Når jeg ber en diakon om å beskrive på hvilke måter selvrefleksjon har vært vesentlig i relasjonsbygging, kan fortolkning skje på tre ulike nivåer. For det første tolker diakonen en erfaring hun/han har gjort i relasjonsbygging for å sette ord på hva som er selvrefleksjon og hvorfor det var viktig i den gitte situasjonen. For det andre leser jeg den nedskrevne episoden og fortolker hva slags erfaring diakonen har gjort. For det tredje fortolker jeg igjen teksten i lys av studiens teoretiske grunnlag. Målet med den tredje typen fortolkning er å øke forståelsen av selvrefleksjon ved hjelp av teori og erfaring. Diakonens og min førforståelse er avgjørende for hvordan vi tolker i det første og andre nivået. I det tredje nivået blir fortolkningen avhengig av hvilken teori jeg tar utgangspunkt i. Med dette kan man si at ingen fortolkning skjer uten forutsetninger (Thagaard 2013:41-43). I denne oppgaven har jeg funnet teorien før jeg samlet inn fortellinger fra diakoner, og dermed vil den andre og tredje tolkningen skje nesten samtidig.

Når man gjør en undersøkelse av et fenomen som omhandler praksis, trenger man datamateriale fra praksis. Da er det videre hensiktsmessig å benytte seg av en fenomenologisk tilnærming. Denne tilnærmingen går ut på ”å utforske og beskrive mennesker og deres erfaringer med og forståelse av, et fenomen” (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2010:82). I fenomenologien er det menneskers subjektive erfaringer som er viktige og som utgjør en kilde til sannhet. Den sammenhengen menneskene står i, må tas i betraktning. Dette fordi det samme fenomenet kan gi en annen mening i en annen kontekst. Målet er å få generell forståelse av et fenomen i en gitt kontekst, og studien gjennomføres ved å få informasjon fra en gruppe mennesker og finne fellestrekk ved erfaringene (ibid.; Thagaard 2013:40). I min studie blir selvrefleksjon det fenomenet jeg vil utforske. Konteksten er knyttet til profesjonell diakonal praksis og mellommenneskelige relasjoner. Ved å analysere diakonenes erfaringer med selvrefleksjon i møte med medmennesker, skal jeg forsøke å forstå selvrefleksivitetens betydning i profesjonell diakonal praksis.

Selv om jeg samler inn datamateriale fra praksis, er denne oppgaven teoristyrkt. Jeg har hatt en antagelse, ut fra min egen erfaring, om at selvrefleksjon har en positiv betydning i relasjonsbygging mellom diakoner og medmennesker. Denne antagelsen støttes av Schibbye

sin dialektiske relasjonsteori. Jeg har derfor presentert teorien, før jeg går videre til diakonifaglige teorier og det innsamlede materialet. Gjennom å se hvordan selvrefleksivitet benyttes av diakonene i møte med medmennesker, vil jeg utforske teoriens relevans i diakonal praksis. I tillegg gjør jeg meg nytte av diakonifaglig teori og litteratur for å supplere teoretiske perspektiver fra diakonien. Jeg tar utgangspunkt i begreper fra dialektisk relasjonsteori i analyse av datamaterialet, men jeg skal heller ikke se bort fra momenter som kommer frem i datamaterialet, som ikke passer til teorien. Diakonal praksis har en særskilt åndelig dimensjon basert på kristen tro, og dette kan gi ulike virkelighetsoppfatninger og kunnskapssyn i forhold til allmenn omsorg. Omsorgshandlingene er i seg selv ikke nødvendigvis forskjellige, men intensjonen bak omsorgen kan være noe annerledes (Fanuelson 2009:149). Derfor vil jeg også ha fokus på diakonenes egen forståelse og erfaring med selvrefleksjon slik at dens viktighet og relevans akkurat i en diakonal sammenheng, skal løftes opp. På denne måten skal jeg forsøke å belyse problemstillingen.

2.2 Valg av teori og kildekritikk

Grunnen til at jeg valgte Schibbye sin dialektiske relasjonsteori, var egnethet til mitt tema og den overordnede egenart ved teorien. Teorien er utviklet i en psykoterapisseting, men hennes relasjonsteori er åpen. Dette vil si at teorien har lite detaljerte beskrivelser trinn for trinn, men en mer generell og overordnet presentasjon av hvordan selv- og relasjonsutvikling skjer. Bae og Waastad (1992:10-13) bekrefter derfor at teorien har potensial for generalisering og integrering i ulike fag- og praksisområder som har mellommenneskelige relasjoner som tema. Schibbye er blant annet tydelig på at hun har tatt noen grunnleggende perspektiver fra filosofi. Dette bidrar til teoriens relevans i flere fagområder enn bare psykologi (ibid.). En fordel med en slik åpen teori kan være at det er lett å knytte teorien opp mot ulike sammenhenger og kontekster. Men det er også ulemper. En del av teorien eller noen begreper i teorien kan tolkes ulikt og misforstås, da definisjonene mangler detaljer og spesifisering (ibid.:12). Jeg har allmenn kunnskap om psykologifaget, men mangler psykologiens profesjonelle forståelse, og det kan påvirke min tolkning av teorien. Jeg har hovedsakelig brukt boka ”Relasjoner: et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi” (Schibbye 2009) og supplerte med artikkelen ”Læringsprosesser i veiledning belyst av utvalgte relasjonsbegreper” (Schibbye 2011). Schibbye har publisert flere bøker og artikler, og det er en svakhet at jeg ikke bruker flere kilder av henne, da teorien er en stor del av oppgaven. Likevel gir den første

nevnte boka et helhetlig bilde av dialektisk relasjonsteori, og den dekker også mye av hennes tidligere arbeid. Derfor valgte jeg å bruke disse kildene.

Under kapittelet om dialektisk relasjonsteori, henviser jeg også til en annen psykolog, Susanne Bang, for å supplere tema om overføring og motoverføring. Schibbye er opptatt av fenomenene, og hun beskriver dem fra et dialektisk perspektiv. Jeg trengte i tillegg en mer generell beskrivelse av fenomenene. Jeg har derfor brukt boka ”Rørt, ramt og rystet” (Bang 2002).

For å forstå menneske og mellommenneskelige relasjoner sett fra luthersk tradisjon, gjør jeg meg nytte av en artikkel av teolog Ulla Schmidt, ”Mennesket: Avhengig og fritt” (2011). Videre benytter jeg meg av flere artikler fra ”Diakonen – kall og profesjon” (Dietrich, Korslien og Nordstokke 2011) for å beskrive diakoni og diakontjeneste. Boka har fokus på diakonen og er skrevet for å tydeliggjøre diakoners identitet både som kall og profesjon. Da denne ble skrevet etter at den nye diakonidefinisjonen kom, gir den oppdatert kunnskap samt kritisk blick på nåværende diakoni og diakontjeneste. I tillegg bruker jeg tjenesteordning for diakoner og ”Plan for diakoni i Den norske kirke” (Kirkerådet 2008), da disse er vesentlige dokumenter for menighetsdiakoner i Den norske kirke. Etikk er et viktig ansvarsområde i profesjonen. Jeg har tatt med yrkesetiske retningslinjer (Det norske diakonforbund 2014) for å vise til diakonenes etiske ansvar, og jeg har supplert med boka ”Nærhet og distanse” av Jan-Olav Henriksen og Arne Johan Vetlesen (2006). Boka gir generell begrunnelse for hvorfor omsorgsarbeidere bør ta hensyn til den andres integritet. Diakonen er også en omsorgsutøver, og derfor er boka relevant for diakoner. Den norske kirke er en del av Det lutherske verdensforbund (heretter LVF), og dokumenter derfra gir relevant og aktuell kunnskap om diakoni sett fra et mer globalt perspektiv. Jeg benytter meg av ”Diakoni i kontekst” (LVF 2010) og ”Liv i mangfoldig fellesskap” (LVF 2013).

I drøftingen har jeg også supplert med noen momenter fra boka ”Person og profesjon” av sosionom Torborg Aalen Leenderts (2014) og artikkelen ”Spenningen mellom nærhet og distanse” av sykehusprest Ellen Langlete Haga (2016b). Disse har ikke nødvendigvis empirisk grunnlag, men forfatterne har lang erfaring fra praksis innenfor omsorgstjeneste og har derfor gode praksisnære innspill. Jeg henviser til dem ikke for å begrunne argumentasjoner, men som supplement og hjelpemidler for fortolkning og forståelse av datamaterialet.

2.3 Materiale

Da jeg begynte å tenke på hvordan jeg skulle samle inn materiale fra praksis, fikk jeg inspirasjon fra den publiserte artikkelen til Haga i Tidsskrift for sjelesorg, ”Veien tilbake til livet. To reiseskildringer” (2016a). I artikkelen beskriver hun sitt møte med en ungdom som overlevde etter 22. juni-terroren. Hun skildrer sine egne følelser og hvordan hun hadde det i møte med og gjennom samtaler med ungdommen. Hennes fortelling viser til hva hun selv trengte i møte med ungdommen, og videre drøfter hun hva som skal til for å etablere en god og trygg relasjon. Hun drøfter spesielt viktighet og utfordringer når det gjelder balanse mellom nærhet og distanse. Hennes refleksjon rundt seg selv og over relasjonen med ungdommen ga meg mulighet til å leve meg inn i hjelperollens verden. Dette inspirerte meg til å se at nedskrevne fortellinger eller historier fra praksisfeltet kan gi meg mye spennende og viktig informasjon om problemstillingen.

Begrepet selvrefleksjon og selvrefleksivitet er noe som ikke er utbredt innenfor diakonifaget, selv om nødvendigheten av egenomsorg i form av åndelig påfyll og veiledning understrekes som diakonens ansvar (Det norske diakonforbund 2014:8). I denne oppgaven tar jeg derfor en antagelse om at diakoner ikke nødvendigvis har vært opptatt av og satt ord på tematikken. Jeg antar likevel at selvrefleksjon alltid har vært en viktig del i profesjonell diakonal praksis, hvor diakoner jobber for og med ulike mennesker. Selvrefleksjon i møte med medmennesker har muligens blitt gjort skjult og ubevisst. Derfor tenkte jeg at det kan være mer fruktbart å gi informantene tid til å tenke gjennom og sette ord på sine erfaringer og tanker skriftlig, enn å intervju dem muntlig. Jeg ba derfor informantene om å svare på spørsmål skriftlig. Her må det også nevnes at selvrefleksjon har fått oppmerksomhet innenfor andre fagtradisjoner som veiledning og psykoterapi (Schibbye 2012; Flage 2010). Diakoner har ulike helse- og sosialfaglige bachelorer som utgangspunkt for sin profesjonsutdanning, og det er grunn til å tro at noen diakoner har mye kunnskap og bevissthet rundt tematikken.

Data jeg samler inn er primærdata, det vil si at opplysningene er samlet inn for første gang (Jacobsen 2005:137). Men mitt funn er mindre spontant enn data fra intervju eller observasjon, som er typiske innsamlingsmetoder for primærdata. Informantene fikk mulighet til å reflektere over sine erfaringer. De fikk reflektere over en lengre tid enn ved intervju. Mine data mangler derfor spontanitet, og det er en fare for at informantene kan ha tilpasset virkeligheten for å gi et spesielt inntrykk (ibid.:164). For å få mest mulig virkelighetsnære fortellinger, har jeg understreket til informantene at jeg var ute etter svar på spørsmålene ut

fra deres egne erfaringer og tanker og følelser som de faktisk har hatt i møte med et medmenneske. Jeg informerte også om at faglig begrunnelse ikke var nødvendig.

2.4 Utvalg

Jeg har tatt et homogent utvalg av informanter, og de består av én mannlig og fire kvinnelige menighetsdiakoner fra ulike deler av landet. For å få inn fortellinger fra ulike kontekst og sammensetting, har jeg valgt informanter som jobber både i by og bygd. Fordi jeg har lagt vekt på deres erfaring som profesjonell diakon i møte med medmennesker, var det viktig at de hadde en viss erfaring i feltet – minst tre-års erfaring som menighetsdiakon. Men typer erfaring de hadde, og hvor lenge de hadde jobbet som menighetsdiakon hadde ikke stor betydning, da jeg var ute etter erfaringer tilfeldige menighetsdiakoner hadde gjort. Det var tilfeldig at det ble flere kvinnelige informanter, samtidig som det også avspeiler et yrke som rekrutterer flere kvinner. Kjønnforskjeller i relasjonsbygging er ikke et tema i oppgaven, men det er interessant å legge merke til at både fire av fem informanter, flertallet av teoretikerne og forfatterne jeg henviser til, og jeg selv er kvinner.

Av tidsmessig årsak brukte jeg mitt kontaktnettverk for å finne informanter. Jeg sendte informasjon om prosjektet og spurte om de hadde interesse av og anledning til å dele sin historie via e-post. Alle svarte ja, og jeg sendte en ny e-post med mer detaljert informasjon og tre spørsmål, et hovedspørsmål og to tilleggsspørsmål. For at materialet skulle bli håndterbart, ba jeg dem om å skrive svar på to sider med linjeavstand 1,5. De fikk fire uker til å svare på spørsmålene. En kvinnelig informant trakk seg grunnet sykdom etter at hun fikk tilsendt spørsmålene.

2.5 Analysemetode

Fenomenologisk analyse er en analysemetode som er opptatt av materialets innhold. Ved å lese materialet på en fortolkende måte, prøver man å finne ut dypere og underliggende meninger i materialet (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2010:173). Det finnes mange ulike analysemetoder. Jeg har valgt fenomenologisk metode fordi den blir til hjelp for å utføre et systematisk og konsekvent analysearbeid. Ved å bruke den rekkefølgen og reglene

analysemetoden viser til, blir det lettere å beskrive den prosessen jeg har gjort for analyse og tolkning av materialet (ibid.:177).

Å lese en tekst på fortolkende måte, vil si at man ikke leser teksten rent bokstavelig, men prøver å komme med tanker, idéer, representasjoner eller diskurs som kan ligge mellom linjene (ibid.:167). I mitt prosjekt kan jeg, med fortolkende lesning, prøve å vise til underliggende menneskesyn informantene har som påvirker deres utsagn og handling som kommer frem i tekstene. Jeg kan også prøve å tolke hvordan informantene oppfatter og tolker fenomenet selvrefleksjon. Johannessen, Tufte og Kristoffersen (ibid.) presenterer i tillegg to andre måter å lese en tekst på: bokstavelig og refleksiv. Jeg tenker at fortolkende lesing av tekst forutsetter bokstavelig lesning, fordi jeg må først vite hva som faktisk står i tekstene. Refleksiv lesning handler om at leseren tar med sitt eget ståsted og perspektiv og ser på teksten i forhold til dem. Når jeg har et teoretisk utgangspunkt, er det nødvendig med refleksiv lesning når jeg skal se på innholdet i forhold til teoriene og knytte det sammen. Jeg skal derfor lese materialet med ulike fokus, og utfra hensikten skal jeg variere lesemåtene.

Fenomenologisk analyse gjennomføres trinn for trinn (ibid.:173-177). I den første fasen leser jeg gjennom materialet for å få et helhetlig inntrykk. Jeg legger merke til noen sentrale, viktige og gjentakende temaer i materialet og streker under dem. Det kan være et tema som direkte kan knyttes til det teoretiske utgangspunktet. Deretter går jeg over til neste fase hvor jeg sorterer materialet etter koder. Siden studien har en deduktiv tilnærming, vil jeg legge vekt på å se etter temaer i materialet som er knyttet til det teoretiske utgangspunktet. Dette innebærer at jeg leser materialet utfra sentrale begreper fra teoriene og lager koder etter dem (ibid.:174). For ikke å utelukke interessant informasjon som ikke nødvendigvis passer inn i det teoretiske utgangspunktet, vil jeg også benytte meg av beskrivende koder. Beskrivende koder er koder man finner i selve materialet, uten refleksjon i forhold til hypoteser og teoretiske utgangspunkt (ibid.:176). På denne måten kan nye oppdagelser og kunnskap knyttet til problemstillingen komme frem.

Når man har sortert materialet etter koder, skal man forsøke å finne noen større kategorier som kodene kan klassifiseres i (ibid.:177). Siden mitt datamateriale allerede er bearbeidet og gjennomtenkt ved innsamlingen, er mengde informasjon mindre enn datamaterialet som er samlet gjennom observasjon eller intervju. I utgangspunktet så jeg derfor ikke for meg at det kunne bli flere større kategorier å dele materialet inn i.

I den tredje fasen, som kalles for kondensering (ibid.:176), går jeg tilbake til materialet. Jeg ser på de delene i materialet som har blitt kodet. Jeg har tolket dem som viktige og de bærer mening og nyttig informasjon i forhold til problemstillingen. Jeg skal se på sitatene som ble sortert under samme kode i sammenheng med hverandre, og analysere hva slags mønstre, sammenhenger, motsetninger, fellestrekk eller forskjeller jeg kan finne i dem. Resultatet tas med i drøftingen og ses i sammenheng med teoretisk utgangspunkt.

Jeg har benyttet meg av denne analysemetoden, men jeg valgte å presentere fortellingene etter opphavsmenn og ikke etter temaer. Dette fordi hver fortelling har en sammenhengende historie som jeg ønsker skulle komme frem. Dersom jeg valgte å presentere dem etter temaer, ble fortellingene presentert oppstykket, og da ville det ikke gi sammenhengende mening. I analyse- og drøftingskapittel skal det tas opp tema for tema.

2.6 Metodekritikk

I fortolkende tilnærming trenger jeg å ha bevissthet rundt mitt eget ståsted og førforståelse (Dalland 2013:59, 121). Det er jeg som samler inn, velger og tolker teorier og materialet. Det er nødvendig at jeg er kritisk til mine valg og tolkning i hele prosessen. Jeg kan ikke alltid forstå en tekst fullt og helt. En ydmyk holdning til andres tekster er derfor viktig. I tillegg har jeg et nært forhold til tematikken fordi jeg har førforståelse og tanker om den og hva jeg vil finne ut – at selvrefleksivitet kan fremme konstruktiv relasjonsbygging og dermed kan forbedre diakonal praksis. Det er en ekstra fare for at jeg kan miste objektiviteten i forhold til det jeg undersøker. Oppgaven kan bli for subjektiv. Forskningens objektivitet, pålitelighet og gyldighet er viktig også i kvalitativ forskning, selv om begrepene opprinnelig ble utviklet innenfor kvantitativ forskningstradisjon (Widerberg 2001:18). Jeg kan styrke studiens objektivitet, reliabilitet og validitet ved å begrunne valgene og tolkningene jeg tar underveis (ibid.). Gjennomsiktighet i hele prosessen blir dermed viktig, og derfor har jeg forsøkt å beskrive fremgangsmåten grundig i dette kapitlet.

Jeg må være klar over at selvrefleksjon kan være et fenomen som er vanskelig å sette ord på, samtidig som erfaring av fenomenet kan oppfattes individuelt. Forskingen til Mann, Gordon og MacLeod (2009:610) viser at både situasjoner som setter i gang refleksjon, prosessen og evnen til refleksjon varierer fra person til person. Det er viktig å være klar over at verken teorien eller denne oppgaven kan gi en absolutt sannhet om selvrefleksjon. Det kan derfor

være vanskelig å generalisere forskningsresultatet som gjeldende for alle diakon-medmenneske-relasjoner. Men likevel håper jeg at studien kan være til nytte for å forstå mer om mellommenneskelige relasjoner og selvrefleksivitet, og kan bli til inspirasjon for videre relasjonsarbeid i profesjonell diakonal praksis.

Ved bruk av fenomenologisk analyse må jeg passe på ikke å dele materialet i små biter og se på dem hver for seg, selv om jeg skal sortere datamaterialet etter koder (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2010:175). Jeg må alltid ha helheten i bakhodet. Delene hjelper til å forstå helheten, men delene må også forstås gjennom helheten (Kvale og Birkmann, 2015, s.237). Kodingen av datamaterialet må skje samtidig som jeg fortolker materialet med helhetlig perspektiv. Dette kan være krevende for en fersk forsker som meg. For at jeg ikke skal miste helhetsperspektivet, har jeg valgt å dele drøftingen i to deler. Den første delen analyserer og drøfter jeg tema for tema, og her kan overskriftene kan virke oppstykket. I den andre delen skal jeg prøve å heve blikket og samle trådene igjen. På den måten skal jeg prøve å gi en overordnede diskusjon som et forsøk på svar på problemstillingen.

2.7 Etisk overveielse

Det er viktig å reflektere over hvordan jeg behandler personopplysninger når jeg samler inn materialet fra informanter (Thagaard 2013:25). Datamaterialet i min oppgave inneholder ingen direkte personopplysninger om informantene. Bakgrunnskunnskap om dem er kun deres kjønn og yrke. Det kommer ikke frem opplysninger om informantenes alder eller arbeidsplass i det innsamlede skriftlige datamaterialet eller i oppgaven. På den måten tar jeg hensyn til at indirekte personopplysninger ikke fører til identifikasjon av informantene.

Videre er det viktig å sikre tilstrekkelig informasjon til informantene og få samtykke til at de er med i prosjektet (ibid.:26-27). Det er helt frivillig om man vil være med i et forskningsprosjekt. Jeg har via e-post sendt informasjon om mitt prosjekt og hva deltagelsen gikk ut på, og informantene fikk mulighet til å bestemme om de har lyst til å delta. De valgte selv hvilken fortelling de ville bruke for å illustrere sitt forhold til selvrefleksjon. De fikk også informasjon om at de når som helst kunne trekke seg fra prosjektet uten begrunnelse (ibid.).

Selv om dataene blir fortolket av meg og i lys av teoriene, bør jeg sikre konfidensialitet i hele forskningsprosessen. Dette er å vise informantene respekt. Dersom informantene kjenner seg

igjen i analysen, og finner ut at det var noe som ikke stemte med det de har skrevet selv, kan dette få negativ konsekvens for dem. Prinsippet er å ikke skade informantene på noen måte (ibid.:28-31). Jeg tok hensyn til dette og gikk tilbake til originale tekster fra informantene underveis da jeg analyserte og drøftet, selv om jeg hadde skrevet om fortellingene med mine egne ord. Dette for å forstå det informantene beskrev og mente så godt jeg kunne, og for ikke å forandre innholdet.

3.0 Dialektisk relasjonsteori

Nøkkelbegreper i dialektisk relasjonsteori er gjensidighet og sammenheng. Vi er under gjensidig påvirkning når vi møter andre. Jeg påvirker den andre med mine holdninger, språk og handlinger, og på samme måte påvirker den andre meg. Vi kan derfor ikke tenke jeg, du og vår relasjon hver for seg. Disse må tenkes og forstås i sammenheng med hverandre (Schibbye 2009:19, 57).

Påvirkning skjer ikke bare under selve møtet, men også av noen forutsetninger allerede før møtet skjer. Disse kaller Schibbye for "uartikulerte forutsetninger" (ibid.:20), og disse har vi ikke selv oversikt over dersom vi ikke er reflekterte. Vårt menneskesyn påvirker naturligvis vårt møte med andre, og spesielt for de som er i profesjonelle roller, er det ulike teorier som påvirker deres tenke- og handlingsmåter (ibid.:20-22). Dette handler også om vårt ansvar overfor den påvirkningen vi gir til mennesker vi står i relasjon til. Spesielt i en profesjonell sammenheng, er vi etisk ansvarlige (Bae og Waastad 1992:13).

3.1 Eksistensialisme som grunnverdi

Schibbye har fått inspirasjon fra eksistensialismen til utvikling av relasjonsteori. Eksistensialismen er opptatt av menneskets væren. Spørsmålet om hvem mennesket er, blir her mindre viktig. Mennesker eksisterer i verden før karaktertrekk og personlighet utvikles. Å eksistere vil si "å tre frem" (Schibbye 2009:25), og vi blir synlige for oss selv. Vi har da en tilgang til våre reelle opplevelser, og vi får mulighet til å bli kjent med oss selv. Selvrefleksivitet er vesentlig i møte med andre og i relasjonsarbeid. Mennesker kan ikke

reflektere over noe som er usynlig og skjult for dem. Derfor, mener Schibbye, er eksistensialismen en grunnleggende forutsetning for selvrefleksivitet, og dermed for menneskelige relasjoner (ibid.:25-27).

I eksistensialismen kaller man våre egenskaper som blir bestemt ut i fra ytre omgivelser og andre mennesker, for essens. I essensialistisk forståelse er det ikke våre egne valg, men bare ytre definisjon og innflytelse som gjelder for vår identitet. Konsekvensen av å bli styrt av essens, er avhengighet og rivalisering. I motsetning til dette, klarer vi å finne vårt egenverd uavhengig av omgivelsene når vi legger vekt på vår eksistens fremfor essensen. Vi kan da skape oss selv, vi kan bestemme oss for vår egen identitet. Dette gjør det mulig å skape autentisitet, som vil si at vi blir ekte i møte med andre mennesker. Det blir samsvar mellom vårt verbale uttrykk, nonverbale uttrykk og indre opplevelse. Denne samstemtheten er avgjørende i en terapeutisk setting (ibid.:25-27, 37).

Eksistensialismens andre viktige karaktertrekk er fellesmenneskelighet. Når vi også kan vektlegge eksistens i andre mennesker, har vi mulighet til å se den andre som et selvstendig menneske med sine egne indre opplevelser. Dette innebærer å erkjenne den andre som subjekt. Her blir en subjekt-subjekt-relasjon mulig. Vi er atskilte og forskjellige mennesker, men samtidig understreker eksistensialismen menneskers eksistensielle fellesskap. Alle mennesker har eksistensielle aspekter. Dette vil si at alle mennesker kan møte spørsmål om liv og død, og alle kan, en eller annen gang, oppleve livskrise. Derfor er empati og innlevelse i andres vanskelige situasjon mulig. Eksistensialistisk syn hjelper oss til å være både nær oss selv og nær den andre (ibid.:33-37). Dette kan knyttes til det Schibbye skriver om ”både-og”-tenkningen. Mennesker er både adskilt fra andre og under gjensidig påvirkning. Mennesker trenger både nærhet og distanse. Den nødvendige distansen er for å kunne reflektere over seg selv, den andre og relasjonen dem imellom (ibid.:39). I følgende avsnitt skal vi se nærmere på nærhet/distanse i mellommenneskelige relasjoner.

3.2 Tilknytning og avgrensning

For Schibbye henger forholdet mellom nærhet og distanse sammen med forholdet mellom tilknytning og avgrensning. Mennesker har behov for å ivareta både tilknytning og avgrensning i møte med andre (ibid.:105-108, 151). Grunnleggende mønstre for tilknytning og avgrensning utvikles gjennom oppveksten i samhandling med omsorgspersonen, som kan

være moren. Et barn trenger kjærlighet og omsorg fra mor for å overleve, og for å få den nødvendige omsorgen trenger barnet å knytte seg til moren. Med andre ord kan man si at gjennom tilknytningen søker barnet trygghet. Dette innebærer at barnet må oppføre seg på den måten at det er mulig for moren å være en omsorgsfull, forståelsesfull og kjærlig person.

På den andre siden trenger barnet også å se forskjeller mellom seg selv og moren, og videre må barnet kunne forme sin egen identitet uavhengig av moren. Her snakker man om avgrensning. Siden tilknytning er et grunnleggende behov, må den ikke trues i avgrensingsprosessen. Barnets selvavgrensning utvikles derfor i den rammen hvor det er mulig å ta vare på tilknytningen, eller tryggheten, til moren. Utvikling av selvavgrensning skjer når barnet får tilstrekkelig tid og rom hvor det er mulighet til å ha overblikk, refleksjon og integrasjon av sine opplevelser i situasjonen. I et for tett eller for distansert forhold blir det vanskelig for barnet å utvikle en god balanse mellom tilknytning og avgrensning. Balanse mellom disse, med andre ord nærhet og distanse, er ikke bare viktig for mor-barn-relasjonen, men i alle mellommenneskelige relasjoner (ibid.:108). Schibbye skriver også om viktigheten av å ivareta ”mellomrom” mellom disse to motpolene. I det ”mellomrommet” kan man få overblikk over hva som skjer med en selv, med andre og i forholdet (ibid.:151).

3.3 Angst – en mulighet

Det å konfrontere seg selv og sin eksistens, kan være truende og fremkalle angst. Det vekker uro og ubehag fordi man risikerer å miste noe som har vært viktig for en – for eksempel status, oppgaver, ros og ære. Det ytre kan nemlig hjelpe oss til å verdsette oss selv uten å måtte konfrontere vår væren. Men eksistensialistene hevder at verdien vi får gjennom essenser er ikke den som mennesker virkelig søker. Dersom vi bare definerer og verdsetter oss ut fra essenser, opplever vi tomhet og meningsløshet innerst inne. Dette er noe som kalles eksistensialistisk angst. Både det å ikke kunne verdsette seg selv ut fra sitt eksistens, og det å miste sine essensielle verdier er angstskapende (ibid.:28). En måte å flykte fra uroen når angsten melder seg, er å legge de ubehagelige følelsene på andre. Dersom man lar være å reflektere seg selv i forhold til essenser og eksistens, står man i fare for å påvirke andre mennesker rundt en negativt (ibid.:105). Men når man klarer å konfrontere seg selv til tross for angsten, har man mulighet til å bli bedre kjent med seg selv, sette verdi på sin eksistens, utvikle seg selv og bygge en konstruktiv relasjon til andre mennesker (ibid.:28).

Schibbye understreker videre at dette ikke betyr at essensene er unødvendige. Mennesker trenger også essenser for oppgavefordeling og problemløsning, noe som er helt nødvendig for å leve sammen i et samfunn. Poenget her er at vi får et forhold til essensen ved å fokusere på eksistensen, det vil si at vi kan reflektere over essensene våre og på den måten kan vi hindre å bli styrt av essensene. Våre verdier kommer fra vår eksistens. Dette innebærer frigjøring av oss selv fra det ytre (ibid.:29).

3.4 Selvavgrensning og selvrefleksivitet

Selvavgrensning og selvrefleksivitet henger nøye sammen i dialektikken. Selvavgrensning er ”individets evne til å sortere og skille mellom egne og andres opplevelser, synspunkter, oppfatninger eller representasjoner” (ibid.:84). Dette fører til at et individ får et forhold til det han avgrensner som sitt. Selvavgrensning er viktig ikke bare for å skille ens egne følelser og behov fra den andres, men også for å skille mellom intrapsykiske følelser. Dette betyr å skille mellom ulike følelser og behov jeg erfarer inni meg (ibid, s.88). Ved svekket evne til selvavgrensning kan mine egne og den andres følelser blandes. Dette er noe som skjer for eksempel ved overføring og motoverføring. Svekket selvavgrensning fører til at den andres følelser ikke blir møtt som de er. Dette gir ingen positiv utvikling i relasjonen mellom partene, og gjentakelse av situasjonen eller konflikt kan oppstå (Schibbye 2011:70).

Selvrefleksivitet vil si ”å kunne forholde seg til seg selv” (ibid.:71) eller ”å kunne ‘observere’ seg selv” (Schibbye 2009:84). Dette innebærer at et individ kan se seg selv som objekt. Når man bare er et subjekt, kan selvrefleksivitet ikke utvikles. Mine følelser må gjenspeiles i et annet individ slik at jeg kan se dem utenfra. Selvrefleksivitet utvikles altså i møte med andre individer. Da kan jeg ha et forhold til dem. Utvikling av selvrefleksivitet forutsetter videre at jeg vet at det andre individet bare gjenspeiler mine følelser – at de følelsene ikke tilhører den andre. Det betyr at jeg må kunne se at jeg og den andre er to forskjellige og adskilte individer. Bare da kan jeg se meg selv utenfra. Her ser man tydelig forholdet mellom selvavgrensning og selvrefleksivitet (Schibbye 2011.:71).

Selvrefleksivitet er en egenskap som gjør det mulig å få kjennskap til, analysere og sette ord på egne opplevelser. Vi kommer nær oss selv. Dette forutsetter at vedkommende kan avgrense seg selv fra den andre, vite klart hvilke følelser som tilhører en selv som sitt. Derfor handler selvrefleksivitet også om å kunne se hva som foregår i den andres indre opplevelsesverden. Vi kommer da nærmere den andre. Et selvreflektert individ har kontakt med sine egne affekter, samtidig som det kan forstå den andre og forholdet mellom dem (ibid.:71; Schibbye 2009:89-90).

Schibbye skriver om to typer tilgang til hva som skjer i oss, det vil si det finnes to ulike former for selvrefleksivitet (ibid.:100). Den første er "kognitiv refleksivitet". Et individ analyserer og ordlegger sine følelser og tanker intellektuelt, altså i hodet. Man har da bare tilgang til følelser som er bevisste for ham. Ubevisste følelser blir ikke reflektert. Den andre er "organismisk tilgang". Den er en direkte tilgang til våre følelser gjennom sanser og opplevelser. Man kan oppleve sine følelser umiddelbart, og man kan kjenne på dem før man rekker å tenke over det kognitivt. Å få en organismisk tilgang til det som skjer i seg selv kan føre til en overskridende endring hos mennesker som har relasjonsutfordringer, hevder Schibbye (ibid.).

Det er ikke slik at mennesker som har tilegnet seg disse egenskapene, kan ta dem i bruk når som helst. Både selvavgrensning og selvrefleksivitet kan svekkes når vedkommende blir presset emosjonelt (Schibbye 2011.:69, 71). Schibbye har fokus på fenomenenes betydning i terapeut-klient-relasjon eller veileder-veisøker-relasjon. Likevel understreker hun at viktigheten av selvavgrensning og selvrefleksivitet er generaliserbar til alle slags relasjoner (ibid.:70).

3.5 Overføring og motoverføring

I relasjoner mellom profesjonell-klient, kan overføring og motoverføring oppstå. Schibbye mener at dette skjer når selvavgrensning og selvrefleksivitet svekkes, og når man ikke klarer å ha den andres opplevelsesverden i fokus, men sin egen (2009:293). Jeg skal se nærmere på begrepene ved å referere til den danske psykoterapeuten, Susanne Bang, som har utdypet begrepene.

Overføring vil si at klienten legger sine følelser, forventninger eller holdninger som han en gang har hatt til en viktig person i livet, til terapeuten. Dette skjer ubevisst (Bang 2002:91). Mennesker som har opplevd traumer, kan utvikle en spesiell form for overføring på terapeuten, – terapeuten blir ”den gode” (”totally good”). De er desperate etter et tredje menneske som kan hjelpe dem og få dem ut av smerten. Når terapeuten ikke kan møte disse behovene, kan de bli rasende og kritiske overfor terapeuten (ibid.:74). I dialektikken er det viktig å forstå overføring også som en dialektisk prosess, som vil si at partene påvirker hverandres reaksjon og væremåter. På grunn av overføring, kan klienten reagere aggressiv på terapeuten selv om aggresjonen egentlig ikke rettes mot terapeuten. Men likevel er det viktig å hele tiden tenke på terapeutens bidrag til klientens reaksjon fordi terapeuten er med på å skape forutsetning for forholdet (Schibbye 2009:287-288).

På den andre siden kan ulike følelser oppstå hos terapeuten i møte med klienten. Disse kan være positive følelser som glede, men det kan også vekkes negative følelser. Her snakker vi om motoverføring. Bang refererer til Lindy og Wilsons definisjon på fenomenet: ”terapeutens affektive, kognitive og interpersonelle reaksjoner på klientens historie og adfærd” (Bang 2002:93). Videre tilføyer hun, ved å referere til Pearlman og Saakvitne, at det ikke bare handler om terapeutens reaksjoner, men også hvordan hun møter disse reaksjonene og hvordan hun gjør noe med dem (ibid.).

Motoverføring kan deles inn i ulike typer. Motoverføring kan være objektiv eller subjektiv. Den objektive motoverføring er en ”ikke-farlig” type, eller det som forstås som en naturlig og helt vanlig, menneskelig reaksjon. Ifølge Bang kan den objektive motoverføring uttrykkes som ”behandleren blir *rørt* av klienten”. For eksempel blir behandleren trist og får tårer i øyne når hun hører historien fra en mor som nettopp har mistet sitt barn ved fødselen. Behandleren blir trist fordi hun lytter til morens historie, er oppmerksom og åpen. Dette er en forståelig reaksjon for andre også, fordi mange sannsynligvis ville reagert på samme måte hvis de var i samme situasjon (ibid.:93-94, 101).

Den subjektive motoverføringen, derimot, handler om en mer komplisert type. Den kan oppstå når behandleren møter en klient som har en lignende problematikk hun også sliter med selv. Det kan være en konflikt behandleren har akkurat nå, eller det kan være tidligere sår som ligger ubehandlet hos behandleren. Dersom behandleren selv nylig har mistet et barn, kan hun få sin smerte aktivert i møte med en mor som er i sorg over å ha mistet sitt barn. Behandleren trenger kanskje ekstra mye tid og energi til å sortere, analysere og reflektere over hendelsen

før hun blir i stand til å handle i situasjonen. Siden et slik voldsomt følelsesopprør kan skje ubevisst, trenger behandleren ikke være klar over at reaksjonene er motoverføring. Behandleren er *rammet* av klientens historie. Dersom reaksjonen er så voldsom at hun blir følelses- og handlingslammet, kan man anta at hun er *rystet* av klientens historie. Når den subjektive motoverføring forekommer og hvordan det arter seg, er derfor avhengig av den bagasjen behandleren har med seg. Det kan være vanskeligere for andre å forstå hvorfor behandleren reagerer slik hun gjør (ibid.:94, 104-105).

Reaksjoner ved den subjektive motoverføring kan grovt sett arte seg på to ulike måter. For det første kan behandleren trekke seg fra den ubehagelige situasjonen. Dette for eksempel ved å gi situasjonen intellektuell forklaring, eller å late som behandleren ikke er blitt berørt følelsesmessig på noen måte. Konsekvensen er at klienten ikke får snakket om det han virkelig trenger å snakke om og bearbeide. Den andre måten behandleren kan reagere på, er overidentifisering. Behandleren kan identifisere seg så mye med klienten at hun ikke blir i stand til å skille mellom sine egne og klientens følelser. Behandleren vil gjerne hjelpe klienten, og strekker seg lengre for klienten enn det som er naturlig i et vanlig og sunt behandler-klient-forhold. Det er da fare for at behandleren brenner seg ut etterhvert (ibid.:96-100).

3.6 Anerkjennelse

Anerkjennelse er et viktig begrep i dialektisk relasjonsteori. Schibbye hevder at anerkjennelse ”innebærer at den andres indre opplevelsesverden blir fokusert og verdsatt som en selvfølge” (Schibbye 2009:258). Gjensidig anerkjennelse betyr at to mennesker ”kan ta hverandres synspunkt og bytte perspektiv” (ibid.:43). I en annen artikkel, skriver Schibbye at det å bli anerkjennende handler om å forholde seg til den refleksive siden av den andre (2011:72). Anerkjennelse forutsetter at et individ kan forstå den andres følelser, opplevelser, tanker og representasjoner, og kan sette seg inn i den andres ståsted. Selvavgrensning og selvrefleksivitet er derfor noe som er med på å gjøre anerkjennelsen mulig. På samme tid forsterker anerkjennelsen også selvrefleksivitet og selvavgrensning for den som mottar anerkjennelsen, noe som ble beskrevet ovenfor. En trygg relasjon blir bygget gjennom gjensidig anerkjennelse som gir mulighet for empati og forståelse. Anerkjennelse kan for eksempel løse en fastlåst relasjon og kan dermed bidra til god relasjonsbygging (ibid:67; Schibbye 2009:263).

Forutsetningen for å få anerkjennelse fra den andre, er å se den andre som subjekt (ibid.:50, 257). Dette fordi den ekte anerkjennelse bare kommer fra et subjekt som har selvrefleksivitet. Anerkjennelse handler om likeverdighet, som innebærer ”en respekt for den andres rett til å oppleve verden på sin måte” (ibid.:261). Et annet likeverdig menneske som har sin indre opplevelsesverden, kan fange opp mine opplevelser, verdsette dem og gi dem tilbake til meg. Gjennom denne prosessen får jeg tilgang til min bevissthet og å oppdage nye sider ved meg selv, som har vært skjult for meg. Dette innebærer at denne prosessen øker min selvrefleksivitet (ibid.:48, 259). Dette skal utdypes mer i neste avsnitt.

3.7 Motstand og selvutvikling

For Schibbye er motstand et viktig stikkord i selvutviklingsprosessen, en prosess hvor individet øker sin selvbevissthet (2009:46-51). Når vi møter motstand i vår bevissthet, har vi mulighet til å oppdage nye sider ved oss selv. Motstand kan sette i gang refleksjon over oss selv og dermed blir vi bedre kjent med eller får større innsikt i oss selv. Når Schibbye introduserer denne prosessen, refererer hun til den tyske filosofen, Georg W. F. Hegel. Ifølge Hegel kan man oppdage flere sider ved seg selv når man møter og har dialog med et annet menneske. Schibbye beskriver Hegel sin idé om det som skjer i møte med et annet individ:

Når jeg går inn i en dialog med et annet individ, er det i utgangspunktet slik at det andre individets bevissthet blir en del av min bevissthet. Min ”bevissthet” inngår i den andres. Da, for å si det hegeliansk, ”taper” min bevissthet seg i den andres. Den kommer på den måten utenfor meg. I denne opplevelsen ser jeg ikke den andre, men ”bare meg selv i den andre”. Dette kaller Hegel en ”annenværen”. Når den andre motsetter seg min bevissthet, ser jeg meg selv utenfor i den andre. Da får jeg et forhold til meg selv idet jeg tar meg selv tilbake. Men jeg er tilbake som forandret. Den andre blir en avgrenset person utenfor meg og er også endret (ibid.:48).

Jeg forstår dette slik: i starten av en dialog, tror jeg at den andre er et menneske slik jeg forestiller meg det i min bevissthet. Man kan også her snakke om mine forventninger til den andre. Jeg ser da mine egne forestillinger og forventninger i den andres språk og væremåte, uten å være klar over det. Men dette fungerer ikke bestandig, fordi den andre ikke passer inn i mine forestillinger. Den andre er subjekt og et autonomt menneske. Derfor kan han ”forrhåde” det jeg forventer av han, og da legger jeg merke til at det jeg hadde sett i den andre bare var

meg selv. Da får jeg mulighet til å bli kjent med mine forestillinger og forventninger til andre mennesker, og dermed bidrar dette til økt forståelse av meg selv. Samtidig får jeg også se meg selv og den andre som to adskilte mennesker, og den andre har andre tankemåter enn meg.

Når det er mangel på slik motstand, får relasjonen mellom to parter faste og gjentakende mønster uten utvikling. Schibbye skriver om dette ved å trekke inn en metafor, herre-trell-forholdet. Herre og trell er i en fastlåst relasjon på grunn av dødsangst. Hun beskriver forholdet slik:

I herre-trell-forholdet er herren den dominerende part. Han nyter, og får sitt begjær tilfredsstilt av trelen. Trelen på sin side er den som arbeider og tjener herren. Vi kunne kanskje si at trellens tilfredsstillelse ligger i arbeid og i å tjene herren. Partene er ute av stand til å endre sine posisjoner. (...) De to partene lever ut, på gjentatte måter, hver sin side av en helhet, uten forsoning og utvikling på grunn av dødsangsten (ibid.:44).

Når herren får tilfredsstilt sine ønsker uten motstand, tenker han ikke over ønsket sitt. Dette vil si, ut fra Schibbye, at herren er ureflektert over sine ønsker. Men når de ikke blir tilfredsstilt av trelen, blir de ”reflektert tilbake til” herren (ibid.). Da ser herren ønskene sine tydeligere, og nå har han mulighet til å sette ord på dem.

Å møte motstand bidrar dermed til å utvikle selvavgrensning og selvrefleksivitet. Denne utviklingen skjer som regel i samspill med omsorgspersonen gjennom oppveksten, men det er noen mennesker som ikke har fått denne muligheten, blant annet på grunn av en usunn tilknytning til omsorgspersonen. I psykoterapien kan terapeuten møte klienter med slike problemer. Å skape et miljø hvor klienten får utvikle sin selvrefleksivitet – ved at klienten får et reflektert forhold til seg selv – er derfor viktig i terapirommet. For å skape et slikt forhold, er det avgjørende at terapeuten har god evne til deltagelse og innlevelse i klientens situasjon, slik at klientens følelser blir reflektert tilbake til ham gjennom terapeuten. For at dette kan bli mulig, må terapeuten kunne skille hvilke følelser som tilhører seg selv og klienten. (ibid.:51-54). I tillegg må terapeuten selv ha tilgang til sine egne følelser. Når terapeuten ikke kan kjenne sine smerter, vet hun/han ikke hva smerte egentlig innebærer (ibid.:244). Terapeutens selvavgrensning og selvrefleksivitet er derfor viktig i møte med klienten.

3.8 Terapeut – person og profesjon

Schibbye hevder at alle mennesker har uartikulerte forutsetninger når vi møter andre (ibid.:20). Mennesker som utdanner seg for en profesjon, lærer om ulike teorier som benyttes når de skal utøve profesjonen. Den prosessen hvor teoriene omsettes i praksis, kan være krevende og kan innebære mye usikkerhet. Når en terapeut møter en klient, kan terapeuten ikke søke opp i lærebøker for å finne ut hva hun/han skal si og gjøre. Der og da må man sitte ansikt-til-ansikt med klienten. Dette krever at teoriene skal sitte godt i kroppen og er en integrert del av terapeuten selv. Dette kaller Schibbye personliggjøring av teoretisk kunnskap. Dermed kan man si at terapeuten profesjonalitet må bli en integrert del av personen. Dette vil si at terapeuten person også er preget av den teoretiske kunnskap, moral og etikk som preger profesjonen. For at teoriene blir personliggjort, trenger terapeuten en viss erfaring (ibid.:244).

4.0 Diakonifaglig teori og litteratur

4.1 Forståelse av menneske og menneskelige relasjoner i luthersk tradisjon

I 1. Mosebok 1,26 står det slik: ”Gud sa: La oss lage mennesker i vårt bilde, så de ligner oss!” Hva innebærer det at mennesker er skapt i Guds bilde? Dette kalles for menneskets ”gudbilledlighet” (Schmidt 2011:172). I luthersk tradisjon forstår man gudbilledlighet slik at mennesker er skapt for å ha relasjon med Gud. Uansett evner og kvalitet det enkelte mennesket har, er alle skapt av Gud med verdighet, og lever i fellesskap med Gud. Dette er gitt alle mennesker uten betingelser. Denne relasjonen med Gud står sentralt i vårt liv. Det er Gud som forsørger oss og gir oss relasjoner med andre mennesker. Denne tanken ligger i luthersk tradisjon til grunn for forståelsen av mennesker, men samtidig har mennesker også et negativt aspekt: de er syndige. Livet er gave fra Gud, og det er Gud som fortjener ære og vår takknemmelighet. Men mennesker vil innerst inne tro at det er deres egne anstrengelser som ga det de har i livet og at det er dem selv som fortjener ære. Dette er en konsekvens av menneskers synd. Men fordi gudbilledlighet er noe mennesker får uten betingelser, er denne syndigheten likevel ikke til hinder for Guds nåde til oss. Mennesker har

altså to ulike og paradoksale sider. Vi er skapt i Guds bilde, men samtidig syndige. Dette viser til at gudbilledighet er et mål – noe som vi oppnår i fremtiden. Det innebærer at vår gudbilledighet er i stadig utvikling og forandring. Vi utvikler oss gjennom livet. Det som virkeliggjør gudbilledighet fullkomment er troen på Jesus Kristus som vår frelser. Mennesker kan ikke rettferdiggjøre seg selv overfor Gud med sine gjerninger, men Gud gjør mennesker rettferdige på grunn av deres tro på Jesus Kristus. Gaven er gitt, men om mennesker tar i mot den, er opp til hver enkelt. Fordi mennesket blir rettferdiggjort for Gud bare på grunn av sin tro på Jesus og ikke av sine gjerninger og anstrengelser, forstår man i luthersk tradisjon, mennesket som fritt (ibid.:172-175).

Gudbilledighet har også sammenheng med menneskers relasjon til andre mennesker, naturen og seg selv. Guds kall til mennesker virkeliggjøres gjennom menneskelige relasjoner. Dette handler om at formålet med menneskers eksistens bare kan nås gjennom samspill med andre utenfor. På den måten er mennesker avhengige av hverandre. Men her spiller menneskers syndighet inn igjen. Fordi vi er syndige, handler vi ikke alltid med godhet og kjærlighet. Noen ganger blir våre handlinger negative og destruktive for andre og for relasjonene våre. Menneskelige samspill kan preges av kjærlighet og virker livgivende, men det kan også ødelegge liv. Med tanke på samspill med andre mennesker, forstår den lutherske tradisjon mennesket også som bundet. Vi lever i et samfunn med andre, og vi står dermed til ansvar overfor hverandre i kraft av nestekjærlighet. Guds kjærlighet er for alle, og mennesker skal tjene den andre som Gud elsker. Dette forstås som et svar på den kjærligheten man selv får fra Gud (ibid.:176).

4.2 Diakon og medmenneske

I denne oppgaven har jeg fokusert på diakontjeneste i menighet og i forbindelse med kontakt- og relasjonsbygging med medmennesker. Hva er diakoni i det hele tatt? Hva gjør en menighetsdiakon, hva er formålet med deres arbeid, og hva slags holdning er det foretrukket å ha?

Ifølge tjenesteordning for diakoner § 2, blir formålet med diakontjeneste i menighet formulert slik:” Kirkens diakonale tjeneste har som formål å fremme medmenneskelig omsorg og fellesskapsbyggende arbeid, og er den tjenesten som i særlig grad er rettet mot mennesker i nød”. Denne formuleringen er fra 2005 og er basert på en gammel definisjon på diakoni. Den

nyere definisjonen legger mer vekt på gjensidighet, og uttrykket ”mennesker i nød” er derfor tatt bort fra selve definisjonen. Likevel har diakonien fortsatt et spesielt fokus på mennesker som få eller ingen bryr seg om (Kirkerådet 2008:7).

Videre i tjenesteordningen § 3 står det at diakonen er forpliktet til å forholde seg til planer og prioriteringer som menigheten har fastsatt. Plandokumenter er viktige for diakoner fordi den gir retning i arbeidet. Menigheter i Den norske kirke har som regel egne lokale diakoniplaner, men de har tatt utgangspunkt i plandokumentet ”Plan for diakoni i Den norske kirke” . Det er derfor nyttig å sette seg inn i dette dokumentet for å vite om menighetsdiakonens tjeneste.

Plandokumentet definerer begrepet diakoni slik:

Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet (ibid.:7).

Med dette som utgangspunkt, tar plandokumentet for seg to grunnleggende spørsmål når man går inn i diakonalt arbeid for medmennesket: ”Hvem er min neste?” og ”hva vil du jeg skal gjøre for deg?” (ibid.:9). Det som ligger bak nestekjærlighet og utøving av omsorg er menneskers gjensidige avhengighet, likeverd og respekt for medmenneskers integritet. Kirkens diakoni setter spesielt fokus på medmennesker som er i vanskelige situasjoner, slik som sykdom, samlivsbrudd, sorg eller isolasjon (ibid.).

Jeg vil også trekke frem tanken bak inkluderende fellesskap fra plandokumentet. Inspirasjonen kommer fra lignelsen om kirken som kropp med forskjellige lemmer som beskrives i 1. Korinter brev 12,12-27. I det inkluderende fellesskapet som plandokumentet tar for seg, er et fellesskap med mennesker med ulike bakgrunn og egenskaper slik at hver enkelt bidrar på ulike måter til fellesskapets beste. Gjensidighet vektlegges også her: ”I et inkluderende fellesskap skal den enkelte både se og bli sett” (ibid.:10). Dette viser til at diakonen er en del av dette fellesskapet, og diakon-medmenneske-forholdet har dette som sitt preg.

Et annet dokument som kan supplere dette perspektivet på diakon-medmenneske-forholdet, er ”Liv i mangfoldig fellesskap” som ble utgitt av LVF i 2013. Dokumentet er et forsøk på å svare på spørsmålet: hvordan kan vi leve i et fellesskap i dagens globaliserte og individualistiske samfunn? I dokumentet har LVF prøvd å gi en idé om svar til dette

spørsmålet ved å trekke inn et engelsk begrep ”conviviality”, som betyr ”liv i mangfoldig fellesskap” (LVF 2013:4). Idéen bak begrepet er ”å leve sammen i solidaritet, med delte ressurser og i en felles kamp for menneskeverd og bærekraftige lokalsamfunn” (ibid.). Mennesker er avhengig av hverandre, men samtidig er alle forskjellige. Respekten for andres annerledeshet står sentralt. I tillegg er gjensidighet viktig. Verden fungerer ikke slik at noen alltid er hjelper og andre alltid hjelpetrengende. Jeg og du kan noen ganger bli hjelper, og andre ganger trenger vi andres hjelp. Denne grunntanken kan bidra til å se seg selv som en del av fellesskap hvor alle bidrar til hverandres vel. LVF reiser dette som en visjon for vår diakoni i dag (ibid:4, 18).

”Plan for diakoni” understreker at diakoni er noe som skal prege hele kirkens oppdrag, og både menighet som fellesskap og enkelte kristne skal utøve diakonalt arbeid (Kirkerådet 2008:9). Hva er så diakonens spesialitet eller særskilte ansvar? Menighetsdiakonen er en utfører av kirkens diakonale arbeid med de fokusområder og holdninger som ble beskrevet ovenfor. Men samtidig har diakonen lederansvar. Ifølge tjenesteordningen § 2 står det at ”[d]iakonen leder menighetens diakonitjeneste og har medansvar for å rekruttere, utruste og veilede frivillige medarbeidere.” Diakonen er altså både utfører og leder av diakonalt arbeid i kirken (Jordheim 2011a:22). Stepfanie Dietrich (2011b:113) bruker ordet ”katalysator” for å beskrive diakonens funksjon. Diakonen skal se behovet for omsorg i lokalsamfunnet og sette i gang diakonale tiltak ved å organisere i menigheten. Diakonen kan også bidra til samarbeid med andre hjelpeapparater i kommunen.

4.3 Diakon, kall og profesjon

Diakoni er et kall gitt av Gud til alle kristne, og kallet er rettet mot å tjene medmennesket. Dette kalles for det allmenne diakonatet. I tillegg finnes det spesielle diakonatet, noe som også betegnes som profesjonelle diakoniutøvere (Dietrich 2011a:107). Begrepet profesjon er ikke alltid lett å definere da det omfatter ulike yrkesgrupper, men har noen felles kjennetegn. For det første har profesjoner spesialisert kunnskap og ferdigheter som andre ikke har. For det andre bruker de disse ferdighetene for å tjene andre. For det tredje har profesjoner monopol på sine arbeidsoppgaver, som vil si at andre ikke har mulighet til å utføre disse arbeidsoppgavene enn de profesjonelle (Nygaard 2011:32-33).

Målet med profesjonalisering av diakontjeneste er hovedsakelig kvalitetssikring av arbeidet som utføres. I LVF sitt dokument ”Diakoni i kontekst” (2010) presenteres fire dimensjoner i

kvalifisert diakonalt arbeid: ledelses-dimensjonen, innholds-dimensjonen, den menneskelige dimensjonen og den åndelige dimensjonen. Diakoniprofesjonen skal sikre kvalitet på disse dimensjonene. Det som er aller viktigst av dem ifølge dokumentet, og som også har relevans i denne oppgaven, er den menneskelige dimensjonen. Den innebærer:

hvordan menneskelig verdighet blir respektert ut fra et holistisk syn på tilværelsen, hvordan man overvinner utestengelsesmekanismer, hvordan folk blir myndiggjort til å være subjekter i sine egne liv, og til slutt hvordan dette bidrar til å forvandle samfunnet (ibid.:70).

Diakonens etiske ansvar er en viktig del av kvalitetssikringen blant annet i den menneskelige dimensjonen. Det å utøve omsorgstjeneste kan ofte innebære maktspill. Dette fordi mennesker som trenger omsorg, er avhengig av den hjelpen omsorgsutøveren kan gi. Mennesker er i grunn avhengig av hverandre, men når man kommer i en situasjon hvor de trenger omsorg, legger man ekstra godt merke til avhengigheten. Dette kan ofte føles uverdiggjort for den som er avhengig. Derfor er det viktig at profesjonelle omsorgsarbeidere er klar over den makten de har overfor klienten/pasienten/medmennesket, og bruker den på en fornuftig måte slik at den andres verdighet ivaretas (Henriksen og Vetlesen 2006:76-78). I yrkesetiske retningslinjer for diakoner understrekes det at "[d]iakonens møte med medmennesker bør preges av åpenhet, tillit, omsorg og gjensidig respekt" (Det norske diakonforbund 2014:12). Relasjon mellom diakon og medmenneske skal bidra til å støtte medmenneskets livsmot og mestringfølelse. Medmenneskets autonomi blir lagt stor vekt på. Formålet med relasjonen skal være å gi håp for medmenneskets liv videre. Retningslinjene er tydelige på at diakonen ikke på noen måte skal utnytte relasjonen til sin egen fordel (ibid.).

For at diakontjeneste skal bli en profesjon, kreves det nå at diakonen skal ta fem-års utdanning. Den består av treårig bachelorutdanning i enten helse-, sosial- eller pedagogisk fag, og toårig masterutdanning i diakoni (Jordheim 2011b:157). Til tross for krav om høyere utdanning, er det viktig å ikke se bort fra erfaringens betydning i diakonal praksis. Ferdigutdannet diakon er ikke ferdigutviklet. Det er gjennom verdifulle erfaringer diakoner kan utvikle sin profesjonalitet og øke dømmekraft, vurderingsevne, et kritisk blikk og skjønn (Johannessen 2011:209-210). Det er videre viktig for diakoner å ha en grunnleggende oppfatning av at de også er en del av det allmenne diakonatet og det inkluderende fellesskapet diakonien prøver å skape. Dette hindrer diakonen i å ha "ovenfra-og-ned holdning". Denne oppfatningen bør også være en integrert del av å være profesjonell (Dietrich 2011a:107).

Bevissthet rundt det å være profesjon er en viktig del av diakontjenesten, men samtidig er kallstenkning like viktig. Kjennetegnet på diakoniprofesjon er at det er et kall fra Gud og kirken (ibid.:102). Det innebærer at man utøver diakoni fordi man opplever at man er kalt av Gud og kirken til dette. Gud kaller enkelte mennesker til å gå inn i spesielle oppdrag, og det er viktig at den som går inn i tjeneste som diakon, kjenner på et personlig kall. Dette er det interne kallet. Samtidig kaller kirken den som blir diakon, inn i kirkens oppdrag. Kirken er kalt av Gud til å tjene Ham. For at den kan utøve dette kallet, kaller den enkelte egnede personer til å lede kirkens diakonale arbeid. Dette er det eksterne kallet til diakoner. Diakoners vigslingshandling i Den norske kirke bekrefter både det interne og eksterne kallet til diakoner, og dette blir en viktig del av deres identitet som diakon (ibid.:102-103).

4.4 Diakoniens metode: se-bedømme-handle

Diakonien virkeliggjøres gjennom handling, altså praksis. Samtidig er det også et faktum at diakonien har særskilt intensjon og verdier bak handlingene. Det er derfor viktig å ha en god metode som kan knytte diakonifaglige teorier og praksis sammen, slik at diakoniens intensjon og verdier virkeliggjøres i praksis. En anerkjent metode er ”se-bedømme-handle” (LVF 2010:59).

Metoden har tre trinn, og det første trinnet er å *se* og studere konteksten som diakoniarbeidet står i. Dette innebærer å foreta en grundig analyse av situasjonen basert på relevant vitenskapelig og teoretisk fagkunnskap, diakoniarbeiderens tidligere erfaring og stemme fra mennesker som er i konteksten. Diakoniarbeiderens tidligere erfaring kan gi verdifull informasjon i form av ”taus kunnskap” (ibid.:59-60). Taus kunnskap er viten som ligger i menneskers kropp, noe man vet gjennom sanser, opplevelser og erfaring, men ikke alltid kan formuleres med ord (Polanyi 2000:16-18). I tillegg til diakoniarbeiderens fagkunnskap og erfaring, er det viktig å ta stemmer og opplevelser fra de involverte i konteksten på alvor (LVF 2010:59-60). Det kan ofte handle om stemmer som ikke blir hørt i storsamfunnet på grunn av marginalisering og utstøting. Det kan også være opplevelser som vanskelig kan settes ord på fordi de er for smertefulle å forholde seg til. Disse stemmene og opplevelsene bør tas i betraktning når konteksten skal analyseres fordi det er hos medmennesker at diakonien kan finne best mulige handlingsalternativer (Korslien og Notland 2011:241).

Neste trinn er å *bedømme* det bildet av konteksten man får gjennom første trinnet. Her tar man med seg det særskilte diakonale perspektiv som er basert på kristen identitet og tro. Man stiller spørsmål om hvordan situasjonen bør tolkes og forstås ut fra Guds ord og løfter, og hvordan man kan handle slik at Hans kjærlighet virkeliggjøres og slik at alle mennesker kan ta del i kirkens liv (LVF 2010:60; Korslien og Notland 2011:241). Når analysen og vurdering av situasjonen er tatt, fører det videre til *handling*, som er det siste trinnet. Handlingen som ble gjort underveis skal evalueres, og da går man gjerne tilbake til det første skrittet igjen. Denne metoden er sirkulerende, og kan brukes for stadig utvikling og forbedring av praksis (LVF 2010: 60-61).

5.0 Presentasjon av materialet

Jeg skal i dette kapitlet presentere mine informanter og fortellingene jeg fikk fra dem. Jeg bruker fiktive navn på informantene, og presentasjon av dem består kun av deres kjønn og om de jobber i en by eller ei bygd. Andre opplysninger blir ikke presentert, da det etter mitt skjønn, ikke har relevans for å belyse problemstillingen. Fortellingene blir kort oppsummert informant for informant, og jeg trekker spesielt frem sentrale temaer som er relevante for drøftingen. Da jeg ikke hadde med en detaljert beskrivelse av begrepet selvrefleksjon i spørsmålene, er det ikke en selvfølge at alle informantene har den samme oppfatningen av begrepet. Derfor skal jeg også ta med informantenes forståelse av begrepet.

5.1 Informant 1: Anna

Anna er menighetsdiakon i en by. Hun forteller om sin erfaring med relasjonsbygging mellom henne og en kvinne som har tilknytningsforstyrrelser på grunn av traumer fra barndommen. Kvinnen har også en fot innenfor psykiatrien, men kontakten med Anna ble etablert fordi kvinnen trengte åndelig omsorg som det offentlige hjelpeapparatet ikke kunne gi. Hun beskriver deres forhold som sjelesørger-konfident-forhold.

På grunn av tilknytningsforstyrrelse, kan konfidenten lett føle seg avvist. Det har derfor vært viktig å bygge en relasjon som er preget av åpenhet og trygghet for begge parter, og Anna understreker at hun bevisst har jobbet for det fra første stund. Det er viktig at konfidenten føler seg trygg slik at hun tør å ta opp vanskelige og sårbare temaer med Anna. Dersom det skjer noen utfordringer i relasjonen, er det viktig at begge kan ta opp og snakke sammen om det. Når konfidenten sier ifra om det som er vanskelig i relasjonen, for eksempel at hun opplever at Anna har vært for streng, så er Anna nødt til å reflektere over det hun har sagt og gjort.

Noe jeg har sagt, gjort eller kroppsspråket mitt har satt i gang spørsmål og følelser hos henne. Da sier hun i fra og vi snakker om det. Da må jeg reflektere over min atferd, holdninger og følelser overfor henne.

Etter selvrefleksjonen, forklarer hun hva hun egentlig mente dersom det er misforståelse mellom dem. Dersom Anna etter refleksjonen innser at hun har vært for streng, så får hun mulighet til å si unnskyld. Anna skriver at fordi trygghet ligger til grunn for relasjonen, kan den tåle noen feil og misforståelser. Ydmykhet – at Anna også kan ta feil – er en viktig holdning å ha i møte med medmennesker, mener hun. Ved å reflektere over sine feil og lære av det, kan hun vokse som menneske og sjelesørger.

Noen ganger er det Anna som må sette ord på og si ifra om sine egne grenser i møtet med konfidenten. Her blir selvrefleksjon relevant igjen. Å sette tydelige og konsekvente rammer for relasjonen er viktig både for Anna, slik at hun ikke sliter seg ut, og for konfidenten, slik at det blir forutsigbart for henne.

Anna forstår begrepet selvrefleksjon slik:

Jeg må alltid tenke på hvordan jeg påvirker dem jeg møter, men også hva som skjer i meg når jeg møter dem. (...) [Selvrefleksjon handler om] evne til å reflektere over seg selv, sin atferd, følelser, holdninger, verdier og ikke minst min virkelighetsoppfatning.

5.2 Informant 2: Elise

Elise jobber i en bygd som menighetsdiakon. Hun har hatt relasjon til en mann som har vært arbeidsledig, og hun beskriver en episode fra da hun hjalp ham med å skaffe seg en jobb. Elise introduserte mannen for et jobboppdrag via kontakter hun har. Mannen kunne få jobben dersom han oppfylte kravet som arbeidsgiver forventet. Hun beskriver seg som en mellommann mellom mannen og arbeidsgiveren. Elise tenker at hun gjør mye for mannen:

Min opplevelse er at jeg strekker meg langt for å imøtekomme hans behov, og at han er heldig som får denne muligheten.

En stund etter har Elise hatt møte med arbeidsgiveren, og han forteller at han ikke har vært fornøyd med mannens arbeid og holdning til arbeidet. Arbeidsgiveren opplever at mannen forsøker å tjene mest mulig penger ved å gjøre minst mulig. Derfor får mannen mindre betaling enn forutsett. Elise formidler dette videre til mannen, og da blir mannen irritert og sint. Nå får Elise et negativt bilde av mannen:

Min første reaksjon er stor skuffelse, indignasjon og irritasjon. Jeg er oppgitt over vedkommende som misbrukte denne sjansen og som ikke forsto konseptet – at han ved å gi et godt inntrykk kunne fått flere jobber. I stedet for takknemlighet, som jeg forventa, blir jeg møtt med kravstorhet og misnøye, og jeg tenker at hans oppførsel minner om et bortskjemt barn.

Med dette negative bildet, opplever hun at hun ikke klarer å formidle nøytralitet i møtet med mannen som hun egentlig burde gjort. Det man tenker innerst inne, blir formidlet til andre med blant annet kroppsspråk. Derfor mener hun at hun trenger å nullstille sine indre opplevelser. Hun trekker seg et skritt tilbake og tar en stund med selvrefleksjon, og dette kaller hun for en ”timeout”. Hun presenterer sin metode for denne nullstillingen – Jesusbønnen – som lyder slik: ” Herre Jesus Kristus, ha barmhjertighet med meg, en synder”. Etter ”timeout” med bønnen, kan hun møte mannen med et annet perspektiv hvor hun prøver å forstå mannens atferd og bakgrunn fremfor å fordømme hans oppførsel.

Elise forstår selvrefleksjon slik: ”evne til å se seg selv utenfra og den virkning mine holdninger, tanker, følelser og handlinger har på den andre.”

5.3 Informant 3: Ragnhild

Ragnhild jobber som menighetsdiakon i en by. Hun beskriver et møte med en mannlig beboer på et sykehjem, og hvordan hun fikk bygge opp en relasjon til ham, som varte resten av hans liv, til tross for mange motstridende verdier dem imellom. Hun skriver at det ble skapt et bånd mellom dem etter ett og ett halvt års kontakt, og hun fikk æren av å forrette i bisettelsen.

Mannen på sykehjemmet hadde eksistensielle tema han hadde lyst til å snakke om, og slik begynte Ragnhild å besøke ham. Møtet med mannen var en stor utfordring for Ragnhild da hans syn og verdier var motsatt av hennes egne.

I utgangspunktet virket mannen som møtte meg, tverr og misfornøyd; han la tydelig for dagen holdninger til livet og til mennesker som jeg oppfattet som nedlatende, dømmende, fordomsfulle - og også krenkende. (...) For meg opplevdes det utfordrende både å være der og å høre det han sa, uten å ta til motmæle. Mange av uttalelsene hans bød meg imot, og jeg grep meg i å synes at han var gretten og ekkel.

Det som gjorde at Ragnhild kunne stå i situasjonen, var at hun gang på gang minnet seg selv om menneskesynet hun har: alle mennesker er elsket av Gud. Samtidig trengte hun å reflektere over sine egne verdier av to grunner. For det første gjorde refleksjonen henne i stand til å holde fast ved egne verdier og på den måten kunne beskytte seg selv. Det å beskytte, og på den måten vedlikeholde sin egen person er viktig for Ragnhild, også fordi hennes person er et viktig verktøy når hun jobber som diakon. For det andre kunne hun vurdere hva hun kunne si og ikke kunne si ut fra sin rolle som diakon, sendt fra kirken. Refleksjonen ble gjort raskt og umiddelbart i situasjonen. Den fikk henne til å velge å lytte til mannen, og på den måten fikk hun vise mannen interesse.

Men dette var ikke alltid nok. Hun erfarte noen ganger at mannen så henne som seksualobjekt, og da kjente hun et behov for å områ seg. Hun ville respektere mannens behov og ønske om nærhet, men samtidig var hun klar over at hun også hadde rett til å ha grenser. Hun nevner her at hun tidligere hadde erfart seksuelle krenkelser. Til tross for ubehaget og forvirring, ønsket Ragnhild at relasjonen mellom dem fortsatt kunne bestå. Hennes løsning ble slik: ”å akseptere at han har sine fantasier, si noen ord om at de får være det, og gjenta hva jeg ville være med på å snakke om”. Det å finne den beste veien slik at både medmenneskets og diakonens behov

ivaretas så godt som mulig, er utfordrende. Men Ragnhild tror at selvrefleksjon har hatt betydning i denne prosessen og dermed styrket relasjonen.

Ragnhild forstår selvrefleksjon slik:

Evnen til å identifisere egne umiddelbare reaksjoner og tanker, og også å observere egne handlinger og andres respons på dem. (...) Å løfte blikket for å oppdage muligheter og erkjenne begrensninger.

5.4 Informant 4: Håkon

Håkon er menighetsdiakon i en liten by. Han forteller en episode fra en samtalegruppe der han var leder. En deltakers utsagn utfordret ham sterkt, noe som gikk på ham personlig. Han beskriver at han ikke klarte å takle situasjonen bare med profesjonaliteten fordi utsagnet traff ham dypt. Han var usikker på hvordan hans indre reaksjon syntes på utsiden – altså hvordan de andre i gruppa oppfattet ham.

I denne situasjonen trengte han å ta seg tid til selvrefleksjon. Han måtte gå grundig gjennom situasjonen og det som skjedde med og i ham på grunn av hans rolle som diakon og leder i en gruppe. Han beskriver det som uproft å ikke reflektere over situasjonen når en slik utfordring oppstår. I tillegg var han nysgjerrig på seg selv og sine reaksjoner i situasjonen. Håkon gikk mange runder med refleksjoner, så tok han dette opp i gruppen. Gruppen reflekterte og diskuterte sammen om hva de kunne gjøre om en lignende situasjon skulle oppstå.

Håkon beskriver ikke flere detaljer om utsagnet og situasjonen enn det jeg har oppsummert fram til nå, men det som han løfter spesielt frem i forbindelse med selvrefleksjon, er viktigheten av å vite hvem han er, i kraft av sin profesjon og person. Det er ikke nok bare å reflektere over sitt ståsted som diakon sendt fra kirken, men også hans person. Han sier at han er et sårbart menneske også når han er i rollen som diakon.

Jeg tenker at det ikke er vanntette skott mellom identiteten som diakon og identiteten i meg selv. Det er snarere vidåpne dører. Det betyr ikke grenseløshet. Men nettopp selvrefleksjonen er nyttig for å identifisere og kunne peke på hva som er hva. (...) [Det er] viktig å være selvreflekterende for å kunne ta den andre på alvor og ta vare på meg selv samtidig.

Håkon forstår selvrefleksjon slik:

Jeg må tenke over mine motiver for det jeg gjør og sier, hva som driver meg, hva som binder meg, hva som gjør meg urolig, mine holdninger, hvordan jeg ordlegger meg, etc. (...) [Selvrefleksjon er] å reflektere over det som er mitt i møte med medmennesker.

6.0 Analyse og drøfting

I dette kapitlet skal jeg analysere og drøfte fortellingene fra diakonene i lys av dialektisk relasjonsteori. Jeg trekker også inn annen relevant litteratur for å utdype og nyansere analysen. I den første delen skal jeg ta utgangspunkt i de temaene som kom frem i fortellingene: møte med motstand, nærhet/distanse, profesjon/person, utfordring knyttet til anerkjennelse og kognitiv- og organismisk selvrefleksivitet. De blir tolket og analysert ved å bruke begreper fra dialektisk relasjonsteori. Samtidig blir selvrefleksivitetens relevans i profesjonell diakonal praksis diskutert. I den andre delen skal jeg drøfte styrke og svakhet ved fokus på selvrefleksivitet i møte med mennesker i profesjonell diakonal praksis.

Det må nevnes at det viste seg å være uinteressant for analysen av materialet om diakonen jobber i en by eller ei bygd, da det ikke ga noen vesentlige forskjeller i fortellingene. Det som

skal diskuteres, kan ha relevans i alle typer mellommenneskelige møter for diakoner, om de jobber i en by eller i ei bygd.

6.1 Analyse og drøfting av profesjonell diakonal praksis i lys av dialektisk relasjonsteori

6.1.1 Selvrefleksivitet som bidrar til vekst og modning i møte med motstand

I dialektisk relasjonsteori utvikles selvrefleksivitet i møte med motstand. Når ting ikke går slik som man ønsker, eller når man møter en vegg, får man mulighet til å bli kjent med nye sider ved seg selv (Schibbye 2009:46-51). Dette mønstret kunne jeg også finne i flere av fortellingene fra diakonene. Elise møtte sinne, misnøye og kravstorhet istedenfor takknemlighet som hun hadde forventet. Ragnhild møtte et menneskesyn og verdier som i utgangspunktet ikke var akseptable for henne. Slik motstand satte i gang refleksjon hos dem over seg selv og over sitt forhold til medmennesket. Refleksjon gjorde det mulig for diakonene å endre syn på den andre og få et nytt perspektiv på situasjonen. Det å reflektere over seg selv er derfor viktig for relasjonsbygging.

Ingen motstand gir ingen utvikling, og relasjonen blir fastlåst slik som herre-trell-forholdet viser til (ibid.:44). Møte med motstand kan dermed være konstruktivt for oss og for vår relasjon. Videre er vilje til refleksjon også avgjørende. Dersom Elise ikke reflekterte over sine følelser og holdninger, kunne hun fortsette å ha negativt bilde av mannen. Hun trengte ikke å være seg sine følelser, som skuffelse og irritasjon, bevisst dersom hun ikke var reflektert. Ragnhild hadde også negative følelser for mannen foran seg, og uten refleksjon kunne de negative følelsene styre forholdet deres. Selvrefleksivitet innebærer å ha tilgang til sine egne umiddelbare følelser (ibid.:318-319), og det er nettopp dette Elise og Ragnhild har i møte med motstand, og på den måten kan de finne ut hvordan de kan takle sine følelser og videre finne løsning på situasjonen.

Var det naturlig for dem å stoppe litt opp og reflektere på denne måten? Jeg vil si ja, og grunnen er den rollen de har som diakon. Diakoniens visjon er å vise nestekjærlighet til alle mennesker (Kirkerådet 2008:6). Gud har skapt mennesker i sitt bilde og elsker dem akkurat slik som de er. I tillegg er mellommenneskelige møter og relasjoner gaver fra Gud (Schmidt 2011:172). Alle mennesker har verdi uansett bakgrunn og forutsetninger, og det preger

diakonens menneskesyn. Med dette kan man si at den profesjonelle diakonen arbeider for å opprettholde et flerdimensjonalt syn på sitt medmenneske. Jeg ser sammenheng mellom diakonens menneskesyn og eksistensialisme. Elise sin fortelling viser dette godt i motsetning til arbeidsgiverens essensialistiske menneskesyn.

Jeg tolker fra Elise sin beskrivelse at arbeidsgiveren har et essensialistisk fokus da han legger vekt på mannens arbeidsmoral. Relasjonen mellom mannen og arbeidsgiveren er betinget. Begge parter har forventninger til den andre. Mannens forventning er å få mest mulig lønn fra arbeidsgiveren, og arbeidsgiverens forventning, på den andre siden, er at mannen skal arbeide effektivt og produktivt. Når disse forventningene ikke oppfylles, blir det vanskelig å vedlikeholde relasjonen. Relasjonen mellom mannen og arbeidsgiveren kan når som helst brytes. Derimot er relasjonen mellom mannen og Elise noe annerledes. Elise innrømmer at hun hadde en viss forventning til mannen, men likevel slutter ikke relasjonen mellom dem når mannen ikke oppfyller forventningen. Det er ikke arbeidsmoral eller lønn som preger deres relasjonen, men det er nestekjærlighet. Derfor kunne Elise ikke la essensialistisk fokus styre henne og relasjonen.

I møte med motstand, var både Elise og Ragnhild nødt til å reflektere over seg selv og over forholdet i kraft av den rollen de har. De kunne ikke bare bryte relasjonen til individet foran seg, nettopp fordi det var et medmenneske for dem. Selvrefleksivitet gir rom for å tolke medmennesket på en litt annen måte enn at umiddelbare følelser og endimensjonale oppfatninger styrer oss. Dermed er selvrefleksiviteten både viktig og relevant i profesjonell diakonal praksis.

Schibbye (2009:89) skriver at selvrefleksivitet gjør det mulig ikke bare å kjenne seg selv bedre, men også å kjenne den andre bedre. Et reflektert individ kan ”ta den andres perspektiv, og kan kjenne, ofte helt umiddelbart, hva den andre opplever, og hvordan hun ser på seg selv og på samspillet” (ibid.). Når vi bare ser på denne beskrivelsen, kan det tenkes at det reflekterte individet er den klokeste og viseste. Han vet om alt, både om seg selv, den andre og om forholdet i mellom dem. Men det er ikke tilfelle verken ifølge teorien eller i materialet. Her er det nyttig å trekke frem den tenkningen som ligger til grunn i dialektisk relasjonsteori: både-og-tenkningen (ibid.:39). Et individ er både subjekt og objekt (ibid.). Jeg forstår det slik at når jeg reflekterer, ser jeg både meg selv og den andre som objekter. Jeg og den andre kan derfor bli observert. Men samtidig er vi også subjekter. Den andre har sine subjektive opplevelser av situasjonen, noe som jeg ikke har tilgang til bare med min selvrefleksivitet.

Fortellingen til Anna viser til at når konfidenten sier ifra til henne om noe som er vanskelig i relasjonen, får det henne til å reflektere over egen atferd, holdninger og følelser. Hva har skjedd her nå? Når konfidenten sier ifra om hvordan vedkommende har det med Anna, får Anna en ny opplysning. Anna får mulighet til å oppdage noe som kan ha vært skjult for henne. Det kan være den påvirkningen hun har på konfidenten. Det er noe hun ikke kunne vite om dersom konfidenten ikke sa ifra. Det var ikke konfidentens holdning eller oppførsel som støtet Anna. Gjennom konfidentens møte med motstand, får Anna også mulighet til å bli bedre kjent med seg selv og med konfidenten. Herre-trell-forholdet viser også til noe lignende. Det er først når trelen motsetter seg herren, at herren møter motstand. Hvorfor motsetter trelen seg herren? Det er fordi noe i forholdet mellom dem støtet mot trellens behov eller ønske. Herren møter motstand på grunn av at trelen først møtte motstand. Her kommer det frem at mellommenneskelige relasjoner er dialektiske, med andre ord: mennesker er under gjensidig påvirkning. Vi utvikler oss og blir bedre kjent med oss selv ikke bare gjennom våre egne møter med motstand, men også den andres møte med motstand gir mulighet for at vi kan utvikles.

Med dette grunnlaget kan man si at det er viktig å huske på at den innsikten vi selv har, eller med andre ord den selvrefleksiviteten vi per i dag har, ikke alltid gir korrekte opplysninger – fordi mennesker er sammensatt. Vi er både subjekter og objekter. Derfor er det viktig å ha ydmyk holdning overfor andre. Denne holdningen gjør det mulig å ta imot det den andre har å fortelle. Videre handler dette om å se den andre som subjekt, en selvstendig person. Dette har sammenheng med en av de viktigste etiske verdier hos diakoner: å respektere andre menneskers autonomi (Det Norske Diakonforbund 2014:12). Selvrefleksivitet, i vidt forstand, innebærer også å være klar over at man ikke kan vite om alt, noe som fremmer likeverd og gjensidighet i relasjonen. Noe hos den andre vil alltid forbli ukjent.

6.1.2 Selvrefleksivitet som skaper balanse mellom nærhet og distanse

Tema nærhet og distanse ble nevnt eller antydnet flere ganger av informantene i fortellingene. Det er tydeligvis et tema for mellommenneskelige relasjoner både i teori og i praksis. Schibbye (2009:108) understreker at nærhet-distanse-aspektet i en relasjon er aktuelt for alle mennesker gjennom hele livet. Jeg skal her fokusere på temaets særskilte relevans i diakon-medmenneske-forholdet, og hvordan selvrefleksivitet hos diakonen kan bidra til å skape god

balanse mellom dem. For å systematisere, skal jeg dele henholdsvis nærhet og distanse inn i to typer: sunn og usunn nærhet/distanse. Med sunn nærhet eller distanse mener jeg noe som fremmer eller virker konstruktivt på en relasjon, mens med usunn nærhet eller distanse mener jeg det som har en destruktiv virkning.

Hva er den riktige balansen mellom nærhet og distanse? Schibbye (ibid.:106) hevder at det må være så nær at følelsen av trygghet i relasjonen ikke trues, men så distansert at individet kan se seg selv som atskilt fra den andre parten. Hun understreker at tilknytning-avgrensning-mønstre utvikles i barndommen (ibid.:105). Avhengig av denne utviklingen, har man ulike behov i forhold til nærhet og distanse i relasjon til andre. Noen har mer behov for nær kontakt, mens andre føler seg tryggere dersom det er en viss avstand. Med dette kan man si at balansen mellom nærhet og distanse må vurderes i en hver relasjon. Dette synet støtter også Haga (2016b:204) etter sin erfaring i møte med traumatiserte ungdommer. Videre sier Haga at det som avgjør den gode balansen mellom nærhet og distanse er formålet med møtet (ibid.:196). Hva er da formålet med diakon-medmenneske-forholdet? Yrkesetiske retningslinjer for diakoner lyder som følger: å "fremme håp, mestring og livsmot og den enkeltes mulighet til å ta gode valg" (Det norske diakonforbund 2014:12). Det problematiske med dette formålet er at det er vanskelig å evaluere om målet er nådd. Mye av medmenneskets subjektive opplevelser avgjør om dette målet er nådd, og da er det vanskelig for diakonen å vite. Det kan også hende at målsetningen oppnås om man ser det langsiktig, men umiddelbart i situasjonen kan man vanskelig vite om diakonen har klart å balansere nærhet og distanse. Men likevel er ekte og god relasjon en grobunn for håp i fremtiden (LVF, 2010, s. 20). Forsøk på å etablere og opprettholde en relasjon kan på lengre sikt ha stor betydning for medmennesket.

Konfidenten i Annas fortelling kan virke som hun er en som trenger ekstra oppmerksomhet og nærvær. Anna beskriver at det ikke skal mye til for at konfidenten føler seg avvist. Trygghet er noe som har blitt viktigst i deres relasjon. For Anna er det vesentlig at konfidenten føler seg trygg nok til å kunne snakke om vanskelige og sårbare tema. Ifølge Schibbye innebærer trygghet "rom for å oppleve vanskelige følelser" (2009:262) og de skapes gjennom "at terapeuten aksepterer og respekterer klientens rett til å føle på sin måte" (ibid.). Schibbye sier også at denne typen trygghet kan gi klienten "en følelse av fellesskap og menneskelig nærhet" (ibid.:261). Med dette grunnlaget tolker jeg tryggheten Anna beskriver, som et uttrykk for sunn nærhet. For å skape en slik trygghet eller nærhet, må diakonen kunne akseptere medmennesket slik som hun/han er, og dette må formidles til vedkommende. Ut fra

besvarelsen jeg fikk fra Anna, får jeg ikke vite hvordan Anna skaper den trygge omstendigheten.

Nøkkelpbegrepet som avgjør at et budskap formidles til et annet individ, kan være det Schibbye kaller autentisitet (ibid.:27). Det å formidle noe på en autentisk måte vil si at individets indre opplevelser, verbale- og nonverbale uttrykk samsvarer. På denne måten kan et budskap bli formidlet slik som det er. For å få dette til, trenger diakonen tilgang til sine indre opplevelser, altså selvrefleksivitet. Elise viser til i sin fortelling hvor vanskelig det var å formidle nøytralitet til mannen som fikk negativ respons fra arbeidsgiveren. Hun klarte ikke å formidle budskapet som hun ønsket eller burde, fordi hun hadde indre opplevelser som ikke samsvarte med budskapet. Elise sin opplevelse og det Schibbye skriver, er at individets indre opplevelser påvirker holdning og verbale uttrykk. Ut fra dette kan man si at diakonens respekt og aksept for medmenneskets rett til å være seg selv, kan bare formidles når dette menneskesynet ligger innerste inne hos diakonen. Da preger det diakonens holdning, og verbal kommunikasjon blir fortrolig. Da kan tryggheten formidles og den sunne nærhet skapes. Med dette kan man si at selvrefleksivitet kan hjelpe diakonen til å kunne formidle nødvendig trygghet og dermed skape sunn nærhet i relasjonen.

Når vi kommer tilbake til Anna sin fortelling, viser den ikke bare til sunn nærhet, men også sunn distanse. Hun snakker om rom for å feile i relasjonen, noe som jeg tolker som en viktig og nødvendig distanse til konfidenten. Dette fordi det å tillate feil eller misforståelser som oppstår i relasjonen, betyr at Anna har klart å avgrense seg fra konfidenten. Hun avgrenser det på den måten at konfidenten ikke nødvendigvis oppfatter situasjonen og forholdet på samme måte som Anna selv gjør. Fordi Anna ser seg selv og medmennesket som adskilte individer, har de en sunn distanse. Derfor er Anna åpen for at feil og misforståelser kan oppstå, men siden det ligger trygghet til grunn for deres relasjon, kan den tåle feil.

Noen ganger krever medmennesket mer nærhet enn det diakonen kan tilby, og det kan utvikles til usunn nærhet eller til usunn distanse. Ragnhild forteller at mannen på sykehjem ga uttrykk for ønske om fysisk kontakt med henne. I situasjonen skriver hun at hun ble forvirret og måtte ta seg tid til å tenke over situasjonen, sine følelser og reaksjon. Samtidig visste hun at hun hadde rett til å stå imot mannen, fordi hennes rolle ikke var å bli mannens seksualobjekt. Når det gjelder hennes refleksjon i møte med motstanden, kommer man tilbake til det jeg diskuterte i forrige underkapittel. Her vil jeg se på hva slags konsekvens, i form av

usunn nærhet eller usunn distanse, relasjonen kunne ha fått ved manglende selvrefleksivitet hos Ragnhild.

Manglende selvrefleksivitet innebærer at man ikke klarer å se seg selv utenfra, og dermed vanskelig kan analysere og sette ord på sine indre opplevelser. Man kan videre ikke skille sine følelser og opplevelser fra den andres (Schibbye 2011:70). Respekten for den andres rett til å oppleve livet slik som det er, opphører. Da kan Ragnhild for eksempel kjefte på mannen og fortelle at det han føler og tenker på, er umoralsk og dermed forbudt. Mannen får en negativ respons: det han føler er feil. Han får da ikke lov å være seg selv. En annen mulig konsekvens er at Ragnhild trekker seg unna mannen. En subjektiv overføring kan arte seg som tilbaketrekning (Bang 2002:95). Ragnhild skriver at hun har opplevd seksuelle krenkelser tidligere. Hun utdyper ikke dette, men det kan tenkes at dersom hun ikke hadde bearbeidet såret fra tidligere, ville det blitt ekstra vanskelig for henne å stå i situasjonen (ibid.:94). Dersom hun trekker seg tilbake, er det ikke vanskelig å forestille seg at relasjonen kan opphøre. På den andre siden kan usunn nærhet forekomme dersom diakonen går med på mannens ønske. Da kan de overskride det profesjonelle diakon-medmenneske-forholdet og eventuelt utvikle et avhengighetsforhold.

Hensikten er ikke å si noe om rett eller galt angående usunn distanse og nærhet. Noen ganger kan det at relasjonen opphører, være den beste løsningen for begge parter. Men det jeg vil komme frem til, er at selvrefleksivitet kan gi rom for å tenke over hva som er best for en selv, for den andre og for relasjonen dem i mellom. Dersom man kan få distanse til seg selv og kan observere seg selv utenfra, så kan det bli lettere å finne mulighet, alternativer og gode løsninger i situasjoner hvor det er behov for justering. Schibbye (2009:151) snakker om viktigheten av ”mellomrom” mellom de to motpolene, nærhet og distanse. I mellomrommet kan man få overblikk over relasjonen. Jeg ser at informantene mine har klart å takle utfordrende situasjoner og funnet god balanse mellom nærhet og distanse. Selvrefleksjon har trolig vært med på å gjøre dette mulig.

Hvorfor er nettopp diakonens selvrefleksivitet så viktig? Er ikke dette gjensidig, at det også må kreves selvrefleksivitet hos medmennesket slik at relasjonen etableres og opprettholdes? Grunntanken i dialektisk relasjonsteori er gjensidighet – at man påvirkes av hverandre når man er i en relasjon. Informantene mine nevner selvinnsikt og selvrefleksivitet hos medmennesker som en viktig faktor for god relasjonsbygging. Det støtter Schibbye også, da hun skriver at en relasjon ikke kan forstås kun ut fra den ene parten (ibid.:57). Men her vil jeg

trekke frem maktforhold i profesjonell-klient-relasjon, og understreke profesjonelles særskilte ansvar.

Et profesjonell-klient-forhold er ofte asymmetrisk på den måten at den profesjonelle har større makt og innflytelse overfor klienten (Henriksen og Vetlesen 2006:78). Siden likeverd, gjensidighet og fellesskapstenkning vektlegges i diakonien (LVF 2013:18; Kirkerådet 2008:10), kan det virke uaktuelt og uvesentlig å forestille seg asymmetrisk maktforhold i diakon-medmenneske-forhold. Likevel må man være klar over at det alltid ligger en eller annen form for maktspill hvor omsorg utøves (Henriksen og Vetlesen 2006:78). En person trenger omsorg fordi han ikke kan ivareta sine egne behov selv. Han er derfor avhengig av noen som kan gi den hjelpen som trengs. Den som utøver omsorg har mulighet til å gi hjelp til den andre, mens den som mottar omsorgen kan være i en situasjon hvor han ikke kan gi noe tilbake. Her ligger asymmetrien (ibid.). Diakonien formål er å møte mennesker som spesielt er i vanskelige situasjoner hvor ikke mange bryr seg (Kirkerådet 2008:7). Derfor kan diakonen komme i asymmetrisk forhold til medmennesker. Det faktum at diakonen har betalt for å gi omsorg, kan tydeliggjøre ubalanse i forholdet ekstra godt sammenlignet med forholdet med mennesket kan få til frivillige. Makt i seg selv er ikke negativt. Noen ganger trenger man makt, slik som for å hjelpe medmennesket i omsorgstjeneste. Men når makt utøves, er det også fare for at den kan misbrukes (Leenderts 2014:181). Derfor er det viktig å være bevisst på makten man har og hvordan den påvirker andre mennesker. I tillegg er det viktig å vite at den omsorgstrengende personen ofte opplever seg selv som uverdigg. Avhengighet er et allmenmenneskelig grunnvilkår, men siden vår kultur har et negativt bilde av avhengigheten, gir en slik situasjon uverdighetsfølelse til personen (Henriksen og Vetlesen 2006:81). Derfor har profesjonelle omsorgsarbeidere, som diakonen tilhører, et etisk ansvar for å beskytte de mennesker som trenger omsorg, slik at deres verdighet blir ivaretatt og at formålet med forholdet oppnås.

Likevel vil jeg nevne igjen den fellesskapsdimensjonen diakoni har. Diakonen bør alltid ha den tanken i bakhodet at jeg også er et sårbart menneske og er avhengig av andre. Nå hjelper jeg den personen, men en annen gang kan jeg trenge personens hjelp. Denne tanken kan skape en ydmyk holdning i møte med personer som trenger omsorg, og kan bidra til å skape nærhet, eller en slags bånd mellom hjelper og mottaker.

6.1.3 Selvrefleksivitet som kan tydeliggjøre profesjonell identitet integrert i personen

Et annet tema som gikk igjen i informantenes fortellinger, var spenningen mellom profesjon og person. Anna skriver at når hun møter medmennesket, møter hun både som kirkelig ansatt og som troende. Tro er noe som er personlig, og dermed tolker jeg at Anna møter medmennesket som profesjonell sendt fra kirken, og som personlig kristen. Håkon uttrykker at hans identitet som diakon og som den han selv er som om ”vidåpne dører”. Dette utsagnet tolker jeg slik at en stor del av hans person virker inn i hans diakontjeneste, og motsatt. Diakoner bruker altså både sin person og profesjonalitet i møte med medmennesket. Hvordan kan vi tolke at det er nødvendig å ha både profesjonalitet og person med i møtet med medmennesket? Har dette noe å si for relasjonsbyggingen?

Jeg vil først presisere hva person og profesjon innebærer for å forstå temaet bedre. Ifølge sosionom Torborg Aalen Leenderts (2014:55) er en person noe som karakteriserer et menneskes egenart. Ingen andre er den samme personen som deg. Profesjon betegner derimot, fellestrekk til en gruppe mennesker som har den samme spesialiserte kunnskap og ferdigheter (Nygaard 2011:32). Det å være både person og profesjon i diakontjenesten, betyr at diakonen har med seg kunnskap og verdigrunnlag som er felles med andre diakoner, samtidig som hun/han har unike, personlige og individuelle karaktertrekk som skiller seg fra andre diakoner.

Ragnhild skriver at hennes person er et vesentlig verktøy når hun jobber som diakon. Hun utdyper ikke hva det vesentlige verktøyet handler om. Men man kan tolke, ut fra det Schibbye skriver, at man må bruke det som ligger i kroppen vår, noe som er eller har blitt oss selv, når en møter mennesker som trenger omsorg, ansikt-til-ansikt. For at disse ferdighetene og spisskompetansen skal bli til nytte i profesjonell praksis, må de personliggjøres, det vil si at de må integreres i personen (Schibbye 2009:244). I situasjonen kan man verken bruke tid eller oppmerksomhet på å gå tilbake til lærebøker eller vitenskapelige artikler for å finne ut løsninger. Det er det som skjer i møtet der og da som er vesentlig. Diakonen bruker rett og slett seg selv som verktøy i møte med medmennesket for å virkeliggjøre diakoniens mål.

Denne oppfatningen har også sammenheng med det Håkon skriver om profesjonelle og personlige identiteter – at de er som ”vidåpne dører”. For ham er disse to uatskillelige. Men samtidig er han opptatt av at det også er viktig at man vet innholdet i hver av identitetene, og at det ikke må blandes. Dette begrunner han som nødvendig for å kunne ta medmennesket på alvor og for å kunne beskytte seg selv. Schibbye skriver om viktigheten av å være bevisst på

hva slags teori eller menneskesyn man tar med seg i møte med mennesker, selv om de er integrert i personen. Dette fordi de skal være med å påvirke møtet, og dermed reaksjonen på den andre og forholdet dem imellom i det hele tatt. Det er viktig å ha et reflektert forhold til sine uartikulerte forutsetninger (ibid.:20). Man kan si at det å være bevisst på sine påvirkninger til medmennesket viser til at man er oppmerksom på den andres opplevelsesverden. Når man skal ta den andre på alvor, er det viktig å sette søkelys på hvordan den andre har det. Dermed er det å ha et reflektert forhold til sin teoretiske kunnskap og grunnleggende verdier som utgangspunkt for sin praksis, av vesentlig betydning i relasjonsbyggingen.

Å involvere personen i profesjonell praksis innebærer også risiko, slik som det kommer til uttrykk hos Håkon og andre informanter om behovet for å beskytte seg selv. Man er personlig utsatt og blir dermed sårbar. Fra fortellingene kom det frem at denne dobbeltheten, at man både er person og profesjonell, kan gi spenning i ulike situasjoner. Man trenger å ta hensyn til både person og profesjon, og dette kan skape ulike dilemmaer. I disse situasjonene har diakonen behov for selvrefleksivitet, mener informantene. Selvrefleksjonen informantene snakker om her, ser jeg i sammenheng med det som Schibbye (2009:88) omtaler som intrapsykisk selvavgrensning. Selvrefleksivitet handler også om å kunne se hvilke deler av meg som tilhører min identitet som diakon, og hvilke deler tilhører meg som person. Ragnhild skriver at diakonen må vurdere hva hun kan si ut fra sin rolle, eller hva som er mest tjenlig å si i situasjonen slik at den andres behov kan tilfredsstilles på en best mulig måte. Samtidig skriver hun at det også er nødvendig å sette grenser for det hun kan by på. Selvrefleksivitet fra et intrapsykisk perspektiv, kan være til hjelp for å ta denne vurderingen på en systematisk måte. For å kunne ta en beslutning når man står i et dilemma, trenger man å overveie for og imot ulike handlingsalternativer. Kunnskap om egen identitet som viser til blant annet personlige livsverdier og profesjonelt ståsted, kan være et verdifullt grunnlag for å vurdere utfordrende situasjoner.

Jeg ser også fellestrekk mellom dette temaet og kallstenkningen i kirkelige tjenester, noe som teolog Stephanie Dietrich diskuterer (2011a:103). Hun skriver at diakonyrket er basert på personlig kall på en side og spesiell kompetanse på den andre. Disse to nødvendige momentene gir ikke alltid entydig svar på ulike utfordringer og spørsmål som diakonen møter. Det personlige kallet gjør at diakonen har hjerte for det hun driver med. Dette kan vises i et sterkt personlig engasjement i arbeidet. Likevel er det ikke alltid engasjement alene strekker til. Manglende ressurser og overveldende behov kan hindre diakonen i å utøve det hun ønsker.

Samtidig kan diakonen brenne seg ut dersom hun unnlater å ta vare på seg selv (ibid.). Dilemmaet er gjeldende også i individuell relasjonsbygging. Et medmenneske kan kreve mer enn det diakonen har kapasitet til å gi, til tross for at diakonen ønsker å gjøre sitt beste for medmennesket. Ragnhild sitt møte med sykehjemsbeboeren er et godt eksempel. Hvor mye av seg selv man kan gi til andre i yrkessammenheng, er noe man trenger å reflektere over.

6.1.4 Diakonens utfordringer i forhold til å anerkjenne medmennesket

Anerkjennelse innebærer, ifølge Schibbye (2009:258), å kunne se en situasjon fra den andres perspektiv og la den andre oppleve situasjonen på sin måte. Det å motta anerkjennelse kan bidra til å øke selvrefleksivitet og selvavgrensning, samt bidra til at en relasjon ikke blir fastlåst. I tillegg kan anerkjennelse gi mer toleranse i relasjonelle utfordringer selv når selvrefleksiviteten svekkes under emosjonell påkjenning (ibid.:263). Jeg ser nær sammenheng mellom anerkjennelse og det å skape trygghet og sunn nærhet i relasjonen, som vi har sett tidligere, fordi begge har fokus på å verdsette den andres opplevelsesverden. Anerkjennelse er altså vesentlig i relasjonsbygging. Har denne forståelsen av anerkjennelse betydning i diakonal praksis?

Inkluderende fellesskap som diakonien har fokus på, består av ulike mennesker med forskjellige egenskaper (Kirkerådet 2008:10). Dette fellesskapet refereres til i metafor fra 1. Kor. 12, om menighetsfellesskap som en kropp og de enkelte medlemmene som ulike lemmer. Disse versene viser til at enkelte mennesker har ulike roller etter sine særskilte egenskaper. Mennesker som samles, er forskjellige, og på den måten kan man utfylle hverandre, akkurat som lemmene i en kropp utfyller hverandre. I 1. Kor. 12,21 står det slik: ” Øyet kan ikke si til hånden: Jeg trenger deg ikke! - eller hodet til føttene: Jeg har ikke bruk for dere!” Med dette kan man si at diakonien setter pris på menneskers forskjeller og vil respektere hver enkeltes måte å tjene hverandre på. Her ser jeg sammenheng med Schibbye sin forståelse av anerkjennelse. Det å anerkjenne andre mennesker er med på å skape det inkluderende fellesskapet diakonien søker.

I fortellingene fra diakonene, ser jeg noen utfordrende elementer i forhold til dette med å anerkjenne medmennesket. Den første utfordringen er diakonens forventning til medmennesket. Jeg ser i Elise sin fortelling at forventning hos diakonen kan resultere i at det vekkes negative følelser overfor medmennesket. Hun skriver tidlig i fortellingen

følgende: ”Min opplevelse er at jeg strekker meg langt for å imøtekomme hans behov, og at han er heldig som får denne muligheten”. Utsagnet er skrevet fra Elise sitt ståsted, og dermed sier dette ingenting om hva mannen føler om hjelpen han får fra Elise. Om mannen føler seg heldig, er det vanskelig å vite noe om. Siden hun spesifiserer det som sin egen opplevelse, er det tydelig at Elise er klar over at det er hennes eget perspektiv det er snakk om her. Hun er reflektert. Dette betyr ikke nødvendigvis at hun var reflektert i øyeblikket, men hun er det i hvert fall nå i ettertid når hun tenker tilbake på situasjonen. Senere i fortellingen skriver hun at hun forventet å bli takket av mannen, noe som ikke skjedde. I stedet møtte hun mannens misnøye og kravstorhet. Dette vekket negative følelser som skuffelse, irritasjon og sinne hos Elise. Med det forløpet tolker jeg at Elise sin iver og gode vilje til å hjelpe mannen, har ført til forventning overfor mannen, som endte opp med negative følelser da han ikke oppfylte forventningen. Det er her viktig å legge merke til at forventningen tilhører Elise, og ikke mannen. Hun prøvde å imøtekomme mannens behov i utgangspunktet, men hun får samtidig også behov selv: å bli verdsatt for den hjelpen hun gir, altså at mannen viser takknemlighet. Ifølge Hegel er det menneskers natur at man ønsker å bli anerkjent (referert i Schibbye 2009:50). Derfor mener jeg at Elise sin forventning overfor mannen er en naturlig menneskelig reaksjon. Den kan også forklares som motoverføring, og etter Bang (2002:101) sin kategorisering, kan man si at Elise er *rørt* av mannen. Hennes forventning overfor mannen er allment gjenkjennelig. Samfunnet har forventning og krav til borgere i forhold til arbeidsmoral, og om de ikke klarer å oppfylle kravet, kan det få negative konsekvenser, akkurat som at mannen fikk mindre lønn enn forutsatt. Med dette kan man si at det som skjer hos Elise er objektiv motoverføring, altså den ikke-farlige typen av motoverføring.

Det å ha forventning til andre mennesker kan bety at man ønsker at den andre oppfører slik som man selv vil. Dette er noe som strider imot tenkningen om anerkjennelse. Forventninger kan dermed hindre oss i å kunne se situasjonen fra andres ståsted. Andre menneskers opplevelsesverden kommer ikke i sentrum. Elise kunne ikke møte mannens opplevelser og reaksjon uten å få motstridende og negative følelser overfor ham. Disse negative følelsene har vekket refleksjon hos Elise, og dermed fikk hun mulighet til å bli bedre kjent med seg selv og mannen. Når man kan legge merke til at det er min forventning jeg ser i den andre, får man mulighet til å utvikle seg selv, slik som Schibbye refererer til i selvutviklingsprosessen hos Hegel (Schibbye 2009:48). Likevel kan man si at dersom Elise hadde anerkjennelse som fokus i møte med mannen, kunne samtalen i situasjonen ha vært annerledes. Dette fordi Elise kunne legge sine forventninger til side og legge mer vekt på hans opplevelser. Men det kan

høres ut som et unyansert og altfor ensidig argument. Vil jeg komme frem til at det ikke er greit å ha negative følelser i møte med medmennesket? Er ikke dette bagatellisering av følelsene som oppstår overfor medmennesket? Her er det viktig å minne om at diakonen også er et menneske som har følelser og rett til å være seg selv. Det som jeg oppdaget da jeg leste Elise sin fortelling, var at forventning tilhører den som forventer, og ikke den andre parten. Det er viktig å være klar over slik at egen forventning ikke skal bestemme hvordan den andre skal føle eller oppføre seg. Selvrefleksivitet, den observerende evnen overfor seg selv, kan hjelpe oss til å skille våre forventninger og andres følelser og oppførsel. På den måten kan det gi større rom for anerkjennelse til tross for at forventninger og negative følelser i forhold til medmennesket eksisterer.

Elise skriver at hun tok en stund der hun kunne reflektere over seg selv fordi hun trengte ”en nullstilling”. Hun utdyper ikke mer hva hun ville nullstille seg fra, men jeg tolker, ut fra konteksten, at hun hadde behov for å nullstille sine tanker rundt mannen der de negative følelsene oppsto. Metoden hennes er en bønn hvor hun bekjenner sin synd og ber om hjelp til å elske mannen. Hun skriver at bønnen hjelper til å ikke la følelsene styre i situasjonen, og å se situasjonen fra et annet perspektiv. Det andre perspektivet innebærer at hun ikke fordømmer mannen ut fra hans oppførsel, men ser ham som et verdifullt menneske elsket av Gud. Ut fra fortellingen er det usikkert hva som har skjedd med Elise under selvrefleksjonen, hva hun oppdaget om seg selv, eller hva hun tenkte om sin påvirkning til mannens væremåte. Det er min tolkning at en del av opphavet til de negative følelsene var forventningen Elise hadde. Det er uklart om Elise reflekterte over dette da hun tok ”timeout”. Men det hun likevel gjør er å bekjenne seg som en synder i bønn. Hva betyr dette? Det tolker jeg som en erkjennelse av at de negative følelsene tilhører henne – eller jeg tolker at hun har klart å se mannen uten å farge ham i sine egne følelser. Det ser ut som at Elise er klar over at hun ikke kan styre egne følelser. Hun er ikke perfekt, derfor ber hun om hjelp fra Gud i bønn. Diakonens styrke kan være at hun kan søke Guds hjelp i bønn, noe som to av informantene beskrev i sin fortelling. Det er ikke alltid diakonen får anerkjennelse fra medmennesket, noe som hun også har behov for. Men fortellingene fra diakonene viser til at Guds perspektiv hjelper diakonen til å verdsette medmennesket selv når hun ikke får oppfylt sine behov for anerkjennelse.

En annen utfordring knyttet til anerkjennelse er angst for å gi slipp på sitt eget ståsted. Dette kan gjenkjennes i fortellingen fra Ragnhild. Da verdiene og menneskesynet til beboeren på sykehjemmet utfordret henne, kjente hun behov for å beskytte seg selv ved å holde fast ved

sine egne verdier. Jeg tolker situasjonen slik at hun følte angst for å miste sine vesentlige verdier ved å anerkjenne mannen. Dette kan ha sammenheng med det Schibbye (2009:46) skriver om forholdet mellom anerkjennelse og angst. Ifølge Schibbye kan man oppleve angst når man forsøker å anerkjenne andre mennesker. Angsten kommer av frykten for å miste sitt eget ståsted. Når angsten dukker opp, blir man urolig. Uten refleksjon, kan man tillegge andre mennesker de ubehagelige følelsene (ibid.:105). Dette kan for eksempel komme til uttrykk ved å beskyldes den andre for å ha "feil" virkelighetsoppfatning. På den måten kan man beskytte seg selv, men dette går på bekostning av å undergrave den andres rett til å være seg selv. Dette går i motsatt retning enn anerkjennelse, og kan dermed virke imot å bygge opp relasjonen. Man kan si at anerkjennelse ikke er en så lett sak som det kan høres ut som. Det å anerkjenne kan innebære å konfronteres med angst, og dermed kan det kreve vilje og mot. Til tross for angsten, trakk ikke Ragnhild seg tilbake fra situasjonen. Møtet med motstridende verdier ga Ragnhild mulighet til å ha et forhold til sine egne verdier. Hun ble bevisstgjort på sine verdier og måtte reflektere over dem samt sitt ståsted som diakon sendt fra kirken. Selvrefleksivitet har trolig gjort henne i stand til å være i situasjonen og lytte til mannen. På den måten kan man forstå medmennesket bedre og dermed styrke relasjonsbygging.

6.1.5 Ikke bare kognitiv refleksivitet, men også organismisk refleksivitet

Flere informanter fortalte om betydningen av selvrefleksjon i etterkant der de kunne være alene. Håkon skriver at han hadde "mye tankevirksomhet" for å vite hva som hadde skjedd med ham i situasjonen. Elise bruker ordet "timeout" for å beskrive rommet og tiden hun trengte for å reflektere over situasjonen og seg selv. Ragnhild skriver også at hun måtte områ seg da mannen så henne som seksualobjekt. Informantene tar seg tid til selvrefleksjon, og reflekterer intellektuelt. Her snakker man om det Schibbye (2009:100) kaller for "kognitiv refleksivitet". I selve situasjonen beskriver både Håkon og Elise at deres væremåter ble påvirket av deres følelser. Håkon følte uro, og Elise reagerte med skuffelse, indignasjon og irritasjon. Begge innrømmer at det ikke var lett å forholde seg autentisk til medmennesket. Håkon skriver at han ikke visste hvordan hans reaksjon i situasjonen syntes for andre deltagere i gruppen. De ønsket fortsatt å være profesjonelle diakoner med respekt og anerkjennelse overfor medmennesket, men det var vanskelig for dem. Schibbye skriver at selvrefleksivitet kan svekkes under emosjonelt press (2011:69). Det kan ha skjedd hos Håkon da han ble rammet av følelser som han ikke kunne kontrollere umiddelbart. Ragnhild har

trolig også kjent et sterkt emosjonelt trykk, og dermed kunne hun ikke reflektere slik som hun pleier å gjøre. Dessuten skriver Schibbye også at alle mennesker har blinde flekker. Vi vet ikke alt om oss selv, om andre og det som skjer i et forhold (ibid.:109-120). Dette betyr at vi oppdager stadig mer om oss selv i møte med ny motstand og følelser. Man kan si at vår selvrefleksivitet ikke strekker til i alle situasjoner. Derfor må vi stadig utvikle oss selv. Når vi kommer i møte med nye situasjoner og er nødt til å konfrontere ubevisste sider ved oss selv, kan det trenge tid å forstå hva som har skjedd og å kunne finne den beste løsningen på situasjonen. Ut fra informantenes fortellinger, skriver de at dette har virket positivt på deres relasjon til medmennesket.

Når vi ser tilbake på Ragnhilds tidligere samtale med mannen, beskriver hun den raske refleksjonen hun gjorde da hun var i situasjonen. Hun legger merke til at hun er uenig med mannen, men samtidig ønsker hun å se ham som et verdifullt menneske. Denne typen refleksjon har en annen karakter enn det som ble omtalt ovenfor. For det første bruker Ragnhild mindre tid på refleksjonen, og dermed kan man si at denne typen selvrefleksjon har en mer umiddelbar karakter. For det andre virker det som refleksjonen ikke tar like stor plass mentalt som den andre typen selvrefleksjon. Ragnhild er til stede for mannen, lytter oppmerksomt og viser interesse for ham samtidig som selvrefleksjonen foregår. I fortellingen bruker hun ord som ”indre dialog”, ”bevisstgjøring” og ”påminnelse” når hun beskriver den raske refleksjonen. Min tolkning er at dette er noe som skjer kognitivt, og derfor frister det å tolke den også som kognitiv selvrefleksivitet. Men her må man også ta i betraktning at Ragnhild beskriver dette som en fortelling i ettertid, og har tenkt gjennom hvordan hun skulle beskrive situasjonen på en forståelig måte. Denne situasjonen gikk gjennom Ragnhilds kognisjon og ble tolket av henne før det ble skrevet ned. Filosofen Michael Polanyi hevder at ”vi kan vite mer enn vi kan si” (Polanyi 2000:16). Han snakker om en kunnskapsform som man vanskelig kan formidle gjennom ord eller bilde. Et eksempel er det å gjenkjenne et ansikt. Det er ikke alltid lett å forklare hvordan man klarer å kjenne igjen et ansikt blant tusen andre ansikter. Polanyi ser denne kunnskapsformen som ”resultat av en aktiv forming av erfaring som utføres i søken etter kunnskap” (ibid.:18), og kaller den for taus kunnskap (ibid.). Dette ligner på det Schibbye (2009:100) kaller for organismisk selvrefleksivitet, hvor refleksjonen skjer gjennom våre sanser og opplevelser. I dette perspektivet kan man tolke at Ragnhild har brukt denne typen refleksivitet i situasjonen. Taus kunnskap kan være noe som er vanskelig å ordlegge, men som brukes aktivt i praksis, nesten som en selvfølge. Man tenker gjerne ikke over det. Når man blir bedt om å beskrive den, må man tenke gjennom hva man egentlig gjør,

og dette kan gi en beskrivelse som har en kognitiv egenart. Dette kan være en forklaring på at de fleste av informantene var mindre opptatt av organismisk selvrefleksivitet enn kognitiv selvrefleksivitet.

Kai Ingolf Johannessen (2011:209-210) snakker om betydningen av diakonens erfaring med problemløsning. Situasjoner man møter som diakon, er ikke alltid bestemt på forhånd, og derfor må diakonen prøve å fylle det ubestemte, sårbare rommet med dømmekraft, klokskap og skjønn. Han hevder at dette kan utvikles gjennom verdifull erfaring, og ikke bare gjennom teoretisk kunnskap. Følgelig er taus kunnskap, og dermed organismisk selvrefleksivitet, en viktig del av diakonens profesjonalitet. Med dette tolker jeg Ragnhild sin raske refleksjon slik: tidligere erfaring og egenprosess sammen med kunnskap om og verdigrunnlag i diakonien, har gjort henne i stand til å ha automatisk tilgang til hva som er viktigst i situasjonen.

Diakonen benytter seg av både umiddelbar og mer tidkrevende selvrefleksivitet, og begge har betydning i møte med medmennesket og relasjonsbygging med dem. Organismisk selvrefleksivitet har mer umiddelbar karakter og gir dermed et her-og-nå perspektiv. Siden denne typen refleksivitet ikke tar stor plass i diakonens hode, gir det mulighet til å stå i situasjonen med fokus på den andre. På den andre siden kan kognitiv refleksivitet ha en positiv betydning i et langsiktig perspektiv for å utvikle diakonen både som person og profesjonell, og dette kan dermed bidra konstruktivt til relasjonsbygging med medmennesket.

6.2 Selvrefleksivitetens styrke og svakhet i diakon-medmenneske-forhold

6.2.1 Fokus på det reelle selvet

Vi har sett at anerkjennelse er nøkkelen til en konstruktiv relasjonsbygging samt en viktig holdning for å skape inkluderende fellesskap. I 6.1.4 diskuterte jeg utfordringer for diakonen i forhold til anerkjennelse, og kom frem til at forventning til medmennesket kan være et hinder for dette. Ens forventning overfor den andre kan altså ta bort fokuset fra å vektlegge den andres frihet til å være seg selv.

Det er her interessant å se dette også fra motsatt side. Man kan tenke over hvordan diakonen kan bli definert utenfra gjennom forventninger som medmennesker, kollegaer eller menigheten har. Identiteten som blir formet av disse, er noe som kommer utenfra diakonen. Disse er altså essenser (Schibbye 2009:25). Stillingsbeskrivelsen for diakoner er ofte åpen, og dette har til hensikt at den enkelte diakon kan forme stillingen etter sine evner og interesser. Det har blitt sett på også som utfordring for diakoner å vite hvor grensene egentlig går for deres arbeidsoppgaver (Jordheim 2011b:161). På grunn av at diakonstillingen er åpen og diakonidefinisjonen kan virke altomfattende, kan det være lett for menigheten eller medmennesker å kreve mer enn det diakonen egentlig strekker til eller har ansvar for. I tillegg kan diakonens behov for å få bekreftelse og positive tilbakemelding ligge skjult i motivasjonen bak relasjon med medmennesket eller en omsorgshandling. Flage (2010:119-120) mener at dette er nettopp grunnen til at selvrefleksjon er vesentlig i omsorgsykker. Omsorg skal gis til andre mennesker, og deres integritet, verdighet og autonomi skal ivaretas. Omsorgsarbeiderne har etisk ansvar for å ta vare på den andres rett til å være seg selv. Dersom man ikke er klar over motivasjonen bak omsorgshandlingen, er det en risiko for at en slik etisk vurdering ikke tas på alvor, hevder Flage. Gjør diakonen noe for medmennesket fordi det forventes av den andre, eller fordi hun vil at medmennesket skal oppleve henne som en snill person? Eller gjør hun det simpelthen fordi hun har lyst til å gjøre noe godt for medmennesket? Denne typen selvrefleksjon i forhold til sin rolle og motivasjon bak handlingen kan bidra til å finne balansen mellom å ta vare på medmenneskets behov og egne grenser.

Diakonyrket krever, som vi har sett, både profesjonalitet og personlighet. Dette kan innebære at diakonens person utsettes for dilemmaer og utfordringer som oppstår i diakon-medmennesket-forholdet. Diakonen har også grenser, og det er viktig å være klar over sitt

ansvarsområde. Selvrefleksjon kan være til hjelp for å bli bevisst på hvem jeg som diakon egentlig er – ikke ut fra andres forventninger, men ut fra min profesjonalitet, personlighet og kall. Når man klarer å bevisstgjøre seg og reflektere over seg selv på den måten, er en ”hos seg selv”, ifølge Schibbye (2009:37). Hun hevder at når man er hos seg selv, kan man være autentisk i møte med andre, noe som er viktig i mellommenneskelige relasjoner. Det å være oppmerksom på *det egentlige* eller *det reelle* hos seg selv, kan ses som en bekreftelse på at man verdsetter menneskets eksistens. Det vil si at mennesker kan defineres ut fra deres eksistens og ikke ut fra essenser. Når man klarer å konfrontere sin egen eksistens og reflektere over den, kan dette gi mulighet til å verdsette andre menneskers eksistens fordi den er noe alle mennesker har til felles. På denne måten kan selvrefleksivitet fremme vår oppmerksomhet på det reelle i oss selv og medmennesket.

6.2.2 Flerdimensjonalt menneskesyn i et mangfoldig samfunn

Selvrefleksivitet kan styrke helhetlig og flerdimensjonalt menneskesyn i relasjonsbygging og i diakonalt arbeid. Dette fordi det hjelper diakonen til å vurdere situasjonen og å se medmennesket ikke bare ut fra sine umiddelbare følelser og tanker, men til å ta medmenneskets perspektiv på alvor. Med selvrefleksivitet kan diakonen se seg selv og forholdet hun står i, fra medmenneskets perspektiv, som ofte kan være forskjellig fra hennes eget. Det innebærer at diakonen ser den andre som et helt menneske med sitt eget følelsescenter og opplevelsesverden. Dette kan forebygge objektivisering av medmennesket og dermed hjelpe diakonen til ikke å definere medmennesket bare ut fra oppførselen. Selvrefleksivitet kan spesielt være nyttig når diakonen møter motstand som utfordrer hennes nåværende tanke- og væremåter. Det kan bli til hjelp for diakonen til å forstå både seg selv og medmennesket bedre, og det kan dermed gi større rom for å etablere og opprettholde en god relasjon.

Når man utvider perspektivet enda bredere, kan man si at dialektisk relasjonsteori ikke har med alle dimensjonene diakonien står for. Diakonien har en religiøs dimensjon, noe som karakteriserer menneskers forhold til Gud, og man ser Gud som kilde til livet. Dialektisk relasjonsteori har ikke fokus på dette aspektet. I luthersk forståelse finnes det absolutt sannhet – at Gud skapte mennesker og Han elsker sitt skaperverk (Schmidt 2011:171-173). Dialektisk relasjonsteori kan gi inntrykk av at *min* evne til selvrefleksivitet gjør det mulig å styre egne

følelser, se situasjonen fra andres perspektiv og dermed kan vurdere hva som er den beste løsningen i situasjonen. Eksistens er noe som fokuserer på vårt selv, mens religiøsitet har også Guds-perspektiv – et perspektiv som er rettet mot en høyere makt enn seg selv. Dersom vi ser bort fra den særskilte åndelige dimensjonen i diakoniprofesjonen, en profesjonalitet som inkluderer personlig tro og spiritualitet, kan vi miste en viktig del av vår identitet. Som diakon kan det heller være viktig å ha den oppfatningen at min selvrefleksivitet også er en gave fra Gud, fordi vi er til på grunn av Ham. Vi kan stole på vår selvrefleksivitet fordi det er Gud som står bak. Det kan også innebære bekreftelse på at noen ganger strekker vi ikke til. To av informantene brukte bønn samtidig som de foretok selvrefleksjon. Diakonen kan møte utfordringer som selvrefleksivitet alene ikke kan møte. Det kan for eksempel være gjensidig anerkjennelse, som er viktig for trygg relasjonsbygging (Schibbye 2009:43).

Flere informanter bekrefter at en viss selvinnsikt hos medmennesket er nødvendig slik at de kan kjenne på at relasjonen imellom dem er god. Men det er ikke alltid slik at man kan få den anerkjennelse man trenger eller forventer, av medmennesket. Grunnen kan være forskjellig, men menneskers syndighet kan være en årsak. Det kan på den andre siden også være at diakonens syndighet gjør det vanskelig å handle med god vilje og kjærlighet. I en slik utfordrende situasjon er det ikke alltid vi forstår Guds vilje og hensikt, fordi Hans visdom er høyere og dypere enn det vi kan fatte (Jesaja 55,9). Diakonens kunst er kanskje å tillate Guds mysterium. Det kan ofte være vanskelig å forstå seg selv, medmennesker og relasjonen vi står i. Men sannheten – at vi alle er elsket av Gud – står fast uansett. Helhetlig menneskesyn i diakonien inkluderer altså mer enn menneskelig visdom og evne kan forklare. Selv om selvrefleksivitet blir til stor hjelp for diakonalt arbeid, må dette Guds-perspektivet ikke tas vekk.

Denne religiøse dimensjonen ved diakonien kan, på den andre siden, også ses som problematisk når man forstår at anerkjennelse er et viktig moment i en konstruktiv relasjonsbygging. Den kristne troen innebærer menneskesynet at alle er skapt i Guds bilde og er elsket av Ham (Schmidt 2011:171). For kristne er dette sannheten som gjelder for alle mennesker. Anerkjennelse handler om å la den andre få lov til å beholde sitt livssyn og perspektiv (Schibbye 2009:258). Dette kan tolkes på den måten at man aksepterer at det også er andre måter å tenke på enn det man selv tror på som en absolutt sannhet. Med andre ord kan dette ses som bekreftelse på at det jeg tror på ikke er den absolutte sannheten. Angsten ved anerkjennelsen kan ligge her: å gjøre det man ikke tror på, gyldig på andres vegne. For diakoner som har sitt grunnlag i kristen tro, kan det bli vanskelig å anerkjenne den andre

dersom det betyr at man må se vekk fra at det man selv tror på, ikke er den absolutte sannheten.

Når relasjonsbygging er et tema, og når man tror at gjennom relasjonen kan man på lang sikt formidle Guds kjærlighet, er det viktig å se på hvordan det likevel er mulig å etablere en relasjon også til mennesker som har et annet livssyn. Dette er et spesielt viktig og relevant tema i dag der samfunnet er preget av mangfold. Anerkjennelse blir derfor et nøkkelord i diakonien som har ”conviviality” som målsetting (LVF 2013:4). Det er viktig å minne om at anerkjennelse ikke betyr at man skal gi slipp på sitt eget ståsted, men la den andre få lov til å være seg selv. Det blir da vesentlig å kunne avgrense seg selv fra den andre. Selv om den andre får oppleve situasjonen slik som han gjør, betyr det ikke at mitt eget ståsted erstattes med et annet. Dette fordi jeg og den andre er adskilte individer. Det kan også knyttes opp til luthersk menneskesyn, der mennesker har fått fri vilje til å ta imot Guds gave (Schmidt 2011:174). Mennesker har rett til å velge hva man vil tro på. Det å være bevisst på sine egne verdier, som ved selvrefleksivitet, betyr ikke at man skal overtale medmennesket til å ha de samme verdiene. Tvert imot, er dette for å kunne ta den andres livsverdier på alvor. At man har livsverdier, eksistensielle spørsmål og dødsangst er noe som er fellesmenneskelig, som Schibbye sier (2009:37). Dette fellesskapet gjør det mulig å leve seg inn i medmenneskets opplevelsesverden. Når diakonen kan ta medmenneskets livsverdier på alvor på lik linje med sine egne livsverdier, kan dette bidra til å styrke et helhetlig menneskesyn hos diakonen.

Med dette kan man oppsummere at selvrefleksivitet kan styrke relasjonsbygging i profesjonell diakonal praksis i forhold til å se medmennesket som et helt menneske og å anerkjenne den andre slik som han er. Samtidig må vi ikke glemme den særskilte åndelige dimensjonen diakonien har, og det er viktig å huske på menneskenes syndighet og ha en ydmyk holdning overfor Gud. Møter med medmennesker, vår evne til innlevelse og empati, og vår evne til selvavgrensning og selvrefleksivitet er noe vi har fått fra Gud.

6.2.3 Selvrefleksivitet i se-bedømme-handle metoden

Hvordan kan vi se selvrefleksivitet-relevans i diakonal praksis i lys av en diakonal metode, se-bedømme-handle? I det første trinnet skal man gå til medmennesker som lider og har det vanskelig. Man skal høre deres stemme for å finne ut hva som er behov, og hva som kan være rett diakoni i den konteksten medmennesket er i (LVF 2010:59). Medmennesket kan oppleve

situasjonen svært tung og vanskelig, og det kan være vanskelig å åpne seg for diakonen. Derfor kan det bli viktig med en trygg relasjonsbygging. Den sunne nærhet og distanse kan bidra til en god relasjonsbygging, og vi har sett at selvrefleksivitet hos diakonen kan være til hjelp for dette. Videre gir selvrefleksivitet større oppmerksomhet hos diakonen for den andres opplevelsesverden. På den måten kan selvrefleksivitet være et vesentlig verktøy slik at medmenneskers egne stemmer og opplevelser kommer frem og dermed gir verdifull informasjon for det neste trinnet. Relasjonsbygging kan skje over lengre tid, men det å lytte til medmenneskets stemme kan ofte skje i det diakonen møter medmennesket fysisk. Der-og-da er viktig. Derfor kan organismisk selvrefleksivitet være spesielt relevant i dette trinnet.

I det andre trinnet skal man tolke og vurdere hva som er behov her, og hvordan man kan handle til medmenneskets beste, ut fra informasjonen en får i det første trinnet og de verdiene diakonien legger til grunn (ibid.:60). Her er det tydelig at diakonens dømmekraft og evne til fortolkning og vurdering er avgjørende. Hvordan kan man tolke medmenneskets situasjon i lys av Guds perspektiv? Diakonen må veie for og imot ulike handlingsalternativer og finne ut den beste løsningen. Det er diakoniens verdier og medmenneskets situasjon som står i sentrum for vurderingen, og diakonens selvrefleksjon kan virke mindre aktuell. Kari Karsrud Korslien og Arild Notland hevder derimot, at konstruktiv relasjonsbygging er viktig også i dette trinnet. Dette fordi Guds kall utfordrer oss kristne til å tenke hvordan vi kan leve sammen i nestekjærlighet. Vi skal ikke gjøre medmennesket til et objekt som bare tar imot omsorgen diakonen eller kirken gir, men medmennesket er også en deltaker i kirkens liv. For å skape et slik fellesskap, kreves det at man bygger en subjekt-subjekt-relasjon til medmennesket basert på likeverd og gjensidig anerkjennelse (Korslien og Notland 2011:239). Både for subjekt-subjekt-relasjonsbygging og for å være anerkjennende, kan selvrefleksivitet bli til hjelp. Dessuten er det viktig at diakonen ikke bruker sin rolle til egen nytte, noe yrkesetiske retningslinjer understreker. For at fokuset rettes mot diakoniens mål og medmenneskets behov, kan det være viktig at diakonen noen ganger setter sine egne behov til side. Som vi har sett i 6.2.1, er det viktig å være klar over sin egen motivasjon for tjenesten og sine personlige verdier. Dette blir en forutsetning for å kunne sette fokus på diakoniens verdi og medmenneskets behov. Selvrefleksivitet styrker dermed diakonens evne til å bedømme hva som er rett diakoni i situasjonen.

Selvrefleksivitet kan altså bidra til disse to trinnene i diakonimetoden. Men vi må ikke glemme det siste trinnet. Dette er kanskje det viktigste, siden diakoniens identitet er tjeneste, altså handling (Kirkerådet 2008:7; LVF 2010:40). Man kan dermed ikke bli i tankeprosessen,

men man må gå videre til å handle. Vi har sett at kognitiv selvrefleksivitet kan ta stor plass i bevissthet og tid. På grunn av behov for refleksjon, kan man bli handlingslammet. Som vi har sett, kan tidskrevende selvrefleksjon bidra til vekst og modning hos diakonen som person og profesjon. Derfor kan man ikke se bort fra nødvendigheten av kognitiv selvrefleksivitet og muligheten den gir. Men handlingslammelse kan være en svakhet, eller negativ konsekvens ved for mye fokus på selvrefleksivitet. Det er viktig at diakonen alltid har retning mot handlingen for å skape endring.

Det kan være en idé å se se-bedømme-handle modell som en dialektisk eller integrert modell. Ikke all diakonal praksis skjer som planlagt. Diakoni i møte med medmennesket kan kreve se, bedømme og handle i ett og samme øyeblikk. Selvrefleksivitet må da være en del av grunnlaget for å finne ut hvordan diakonen kan handle for den andre i øyeblikket. Modellen kan ses som dialektisk fordi de trinnene i modellen ikke kan ses hver for seg. Det man ser i situasjonen og hos medmennesket, påvirker hvordan man skal bedømme og videre handle. På den andre siden påvirker det som blir gjort, hvordan det vil se ut i neste øyeblikk. Trinnene i diakoni-metoden, se, bedømme og handle utgjør en helhet, og dermed påvirker selvrefleksivitet alle ledd i prosessen.

7.0 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg forsøkt å finne ut hva selvrefleksivitet, forstått ut fra Schibbye sin dialektiske relasjonsteori, har å si i diakoners praksis i møte med medmennesker. Analysen av fortellinger fra menighetsdiakoner viste at mye av det som omtales i dialektisk relasjonsteori har relevans og aktualitet også i profesjonell diakonal praksis. Diakonenes selvrefleksjon blir ofte satt i gang i møte med motstand, som for eksempel når medmenneskets utsagn støter mot diakonenes menneskesyn og verdier. Diakonen møter også motstand når hun oppdager at hennes følelser og tanker ikke samsvarer med hva de diakonale verdier tilsier. Diakoni oppfordrer oss til å ha flerdimensjonalt menneskesyn og se medmennesket som et elskverdig individ. Men materialet viste at diakonens umiddelbare følelser og tanker ikke alltid trenger å samsvare med dette flerdimensjonale synet. Da er det fare for at diakonen mister autentisitet i møte med medmennesket. Selvrefleksivitet i en slik situasjon, fungerer som justering og nyansering av diakonens perspektiv på medmennesket og forholdet dem imellom. Samtidig får diakonen mulighet til å tydeliggjøre egne følelser, tanker, verdier, ståsted og motivasjon bak relasjonen hun står i.

Dette gir, med andre ord, mulighet til å analysere og tydeliggjøre diakonens identitet. Diakonyrket krever både profesjon og person. Profesjonens kunnskap og verdigrunnlag må integreres i diakonens person slik at hun kan ta dem i bruk i praksis i møte med medmennesker. Diakonens særskilte personlighet samt personliggjort profesjonalitet er med på å påvirke medmennesket. På samme tid blir diakonen påvirket av den som hun står i relasjon til. Diakonen og medmennesket er under gjensidig påvirkning. Derfor er det viktig å være klar over hvem diakonen er, hvilke teoretiske og verdimeslige grunnlag som ligger bak diakonens holdning og handling, og hvilke deler av seg selv hun bruker i de enkelte møter med medmennesket. Diakonen kan da bli bevisst på både sine og den andres behov og grenser. På den måten har hun mulighet til å ta vare på både medmennesket og seg selv. Med selvrefleksivitet får man se seg selv, den andre og relasjonen dem imellom utenfra, og dette gir opplysninger som kan bli til hjelp for å skape god balanse mellom nærhet og distanse, og å tydeliggjøre yrkesidentiteten. Med andre ord bidrar selvrefleksivitet til bevisstgjøring og tydeliggjøring av det som foregår i relasjonen.

På den andre siden er det viktig å huske på at diakonen i refleksjon ikke kan forstå alt og kan ta feil. Selv med gode evner og rutiner for selvrefleksjon, er det viktig å lytte til medmennesket, som er et subjekt og en unik person. Medmennesket har rett til å definere sin identitet ut fra sitt eget selv, altså eksistens. Det er verken diakonens forventning, tolkning eller oppfatning som skal definere den andre. Denne ydmyke og anerkjennende holdningen overfor medmennesket kan vise respekt for hans autonomi. At dette er viktig, er understreket i diakonens yrkesetikk. Samtidig kan den skape den sunne distansen som er nødvendig for at begge parter kan være subjekter, selvstendige og avgrenset fra hverandre. Vi har sett at anerkjennelse er nøkkelen til relasjonsbygging, og den kan utvide vårt potensial for å skape et diakonalt fellesskap – et inkluderende fellesskap hvor mennesker utfyller hverandre med sine individuelle talenter og egenskaper. Det er her viktig å ha en nyansert forståelse av det å være anerkjennende. Det betyr ikke å miste sitt eget ståsted på bekostning av at man aksepterer andres måter å tenke på. Men for å kunne verdsette den andres livssyn og verdier, er det viktig at diakonen tar sitt eget syn og verdier på alvor. Selvrefleksivitet kan bli til hjelp for å fastholde disse.

Det er samtidig viktig å understreke at selvrefleksivitet ikke er et verktøy som alene gir all kunnskap og informasjon som er nødvendig for relasjonsbygging i diakonipraksis. Selvrefleksivitet kan bidra til å etablere en god og trygg relasjon, men som diakon er det viktig å ha et søkende blikk mot Gud, og ikke bare mot seg selv. Vi er syndere, og det er lett å tenke at talenter og evner er våre egne, og vi kan fort glemme at det er på grunn av Gud vi er til. Dialektisk relasjonsteori er utviklet innenfor psykologi, og den mangler en dimensjon som er viktig og særskilt for diakonien. Som profesjonell diakon, kan hun heller tenke at selvrefleksivitet er gave hun fikk fra Gud. Ved å benytte seg av selvrefleksivitet kan hun bruke seg selv, som igjen er gave fra Gud, slik at hun kan tjene Gud og sin neste på en best mulig måte.

Videre er det viktig at diakonen har fokus på handling til tross for behov for refleksjon og tankeprosess i utfordrende situasjoner. Når selvrefleksjon kan hjelpe diakonen til å se ulike handlingsmuligheter og styrke hennes dømmekraft, slik at det kan gi større handlingsrom, kan den bidra til en fruktbar diakonal praksis. Diakonimetoden, se-bedømme-handle kan ses som en integrert modell hvor alle leddene påvirker hverandre og fungerer som helhet. Selvrefleksivitet i seg selv handler ikke nødvendigvis om diakonens handling, men den er med på å bestemme det siste og viktige trinnet, fordi den har relevans i de to første trinnene.

Informantene var mer opptatt av kognitiv refleksivitet, som tar mer tid og mentalt rom, fremfor organismisk refleksivitet. Men det utelukker ikke at de ikke tar i bruk organismisk refleksivitet. Diakonen utfordres til å bruke sitt skjønn i møte med medmennesket på grunn av det sårbare rommet som oppstår i det spontane og umiddelbare. Vi har sett at dette skjønnnet har likhetstrekk med organismisk refleksivitet. Denne typen refleksivitet kan ikke uttrykkes med ord uten at det går gjennom kognisjon og tolkes først. Dette kan være grunnen til at organismisk refleksivitet ikke kom tydelig til uttrykk i fortellingene. Diakonien utøves ikke bare som planlagt, men øyeblikkelige møter og her-og-nå perspektiv er også av stor betydning. Kjennskap til organismisk refleksivitet kan derfor være til hjelp for diakonens faglige og personlige utvikling. Det kan derfor være nyttig at ikke bare kognitiv selvrefleksivitet, men også organismisk selvrefleksivitet blir gjenstand for veiledning for diakoner. Kunnskap om selvrefleksivitet tilpasset diakoniens kontekst, bør derfor settes ord på, i den grad det er mulig, slik at man kan snakke om og reflektere over temaet i undervisnings- og veiledningssammenheng.

8.0 Litteraturliste

Bae, B. og Waastad, J. E. (1992). Erkjennelse og anerkjennelse – en introduksjon. I: B. Bae og J. E. Waastad (red.). *Erkjennelse og anerkjennelse: perspektiv på relasjoner*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bae, B (1992). Relasjon som vågestykke – læring om seg selv og andre. I: B. Bae og J. E. Waastad (red.). *Erkjennelse og anerkjennelse: perspektiv på relasjoner*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bang, S. (2002). *Rørt, ramt og rystet: Supervision og den sårede hjælper*. København: Nordisk forlag.

Bibelen (2011). *Den hellige skrift*. Det gamle og det nye testamentet. Oslo: Bibelselskapet.

Dalland, O. (2013). *Metode og oppgaveskriving*. 5.utg. Oslo: Gyldendal akademisk.

Det norske diakonforbund (2014). *Yrkesetiske retningslinjer for diakoner*. Oslo: Det norske diakonforbund.

Dietrich, S. (2011a). Systematisk-teologisk grunnlag for diakontjenesten. I: S. Dietrich, K.K. Korslien og K. Nordstokke (red.). *Diakonen – kall og profesjon*. Trondheim: Tapir.

Dietrich, S. (2011b). Forståelse av diakontjeneste i Den norske kirke. I: S. Dietrich, K.K. Korslien og K. Nordstokke (red.). *Diakonen – kall og profesjon*. Trondheim: Tapir.

Fanuelsen, O. (2009). Kirkens omsorgstjeneste. I: K. I. Johannessen, K. Jordheim og K.K. Korslien (red.). *Diakoni: en kritisk lesebok*. Trondheim: Tapir.

Flage, K. B. (2010). Selvavgrensning i veiledning. I: B. Karlsson og F. Oterholt (red.). *Fenomener i faglig veiledning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gamle ugle (sist oppdatert 28. April 2017). Gamle ugle. Hentet (10. Mai 2017) fra: <https://diktugla.wordpress.com>

Haga, E. L. (2016a). Veien tilbake til livet. To reiseskildringer. *Tidsskrift for sjelesorg*, 36 (3):180-191.

Haga, E. L. (2016b). Spenningen mellom nærhet og distanse. Veien fra Utøya tilbake til livet. Sjelesørgeren som reisefølge. *Tidsskrift for sjelesorg*, 36 (3):192-204.

Henriksen, J. O. og Vetlesen, A. J. (2006). *Nærhet og distanse: Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. 3. utg. Oslo: Gyldendal.

- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 2.utg. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Johannessen, A., Tufte, P. A. og Kristoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 4.utg. Oslo: Abstrakt forlag.
- Johannessen, K. I. (2011). Ethiske utfordringer: Ethiske dilemmaer og moralsk dømmekraft i diakontjenesten. I: S. Dietrich, K.K. Korslien og K. Nordstokke (red.). *Diakonen – kall og profesjon*. Trondheim: Tapir.
- Jordheim, K. (2011a). Diakon i menighet. I: S. Dietrich, K.K. Korslien og K. Nordstokke (red.). *Diakonen – kall og profesjon*. Trondheim: Tapir.
- Jordheim, K. (2011b). Diakonstillinger i Den norske kirke – rammer og ordninger. I: S. Dietrich, K.K. Korslien og K. Nordstokke (red.). *Diakonen – kall og profesjon*. Trondheim: Tapir.
- Kirkerådet (2005). *Tjenesteordning for diakoner*. Oslo: Den norske kirke
- Kirkerådet (2008). *Plan for diakoni i Den norske kirke*. Oslo: Den norske kirke.
- Krogh, T. (2014). *Hermeneutikk: Om å forstå og fortolke*. 2. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. 3. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Korslien, K. K. og Notland, A. (2011). Metodiske overveielser i diakonalt arbeid. I: S. Dietrich, K.K. Korslien og K. Nordstokke (red.). *Diakonen – kall og profesjon*. Trondheim: Tapir.
- Leenderts, T. A. (2014). *Person og profesjon: Om menneskesyn og livsverdier i offentlig omsorg*. Oslo: Gyldendal.
- LVF (2010). *Diakoni i kontekst: forvandling, forsoning, myndiggjøring*. Geneva: Det lutherske verdensforbund.
- LVF (2013). *Liv i mangfoldig fellesskap: Om å fornye diakonien i europeiske lokalsamfunn*. Geneva: Det lutherske verdensforbund.
- Mann, K., Gordon, J. and MacLeod, A. (2009). Reflection and reflective practice in health professions education: a systematic review. *Advances in health sciences education*, 14:595–621. doi: 10.1007/s10459-007-9090-2
- Nygaard, M. R. (2011). Diakoners profesjonsvilkår i Den norske kirke. *Halvårsskrift for praktisk teologi*, 28 (2): 32-46.
- Polanyi, M. (2000). *Den tause dimensjonen: en innføring i taus kunnskap*. Oslo: Spartacus.
- Prasko, J., Mozny, P., Novotny, M., Slepecky, M. and Vyskocilova, J. (2012). Self-reflection in cognitive behavioural therapy and supervision. *Biomed Pap Med Fac Univ Palacky Olomouc Czech Repub*, 156 (4): 377-384. doi: 10.5507/bp.2012.027

Schibbye, A.L. L. (2009). *Relasjoner: Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. 2.utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Schibbye, A.L. L. (2011). Læringsprosesser i veiledning belyst av utvalgte relasjonsbegreper. I: M. H. Rønnestad og S. Reichelt (red.). *Veiledning i psykoterapeutisk arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Schmidt, U. (2011). Mennesket: Avhengig og fritt. Menneskesyn i en luthersk tradisjon. I: S. Dietrich, T. S. Dokka og H. Hegstad (red.). *Kirke nå: Den norske kirke som evangelisk-luthersk kirke*. Trondheim: Tapir.

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. 4. utg. Oslo: Fagbokforlaget.

Trowbridge, K. and Mische Lawson, L. (2016). Mindfulness-based interventions with social workers and the potential for enhanced patient-centered care: A systematic review of the literature. *Social Work in Health Care*, 55 (2): 101-124. doi: 10.1080/00981389.2015.1094165

Widerberg, K. (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

9.0 Vedlegg

Vedlegg 1

Første e-post til informantene

Jeg har nå begynt på min masteroppgave, og jeg skriver om følgende tema:

"Betydning av selvrefleksjon i relasjonsbygging i en profesjonell diakonal praksis".

I denne anledningen vil jeg samle inn noen fortellinger fra diakoner som har jobbet en stund i menighet.

Dersom du er villig til å dele din erfaring, får du tre spørsmål knyttet til relasjonen mellom deg som diakon, og medmennesker som oppsøker deg. Besvarelsen skal samlet være på 1-2 sider (linjeavstand 1,5). Du skal beskrive din egen erfaring og dine egne tanker, og det er ikke krav om å begrunne faglig det du skriver. Ditt navn, arbeidssted og relasjonens utgangspunkt blir anonymisert. Det er ønskelig å få svar innen 15. februar. Har du lyst og mulighet til å dele din erfaring?

Med vennlig hilsen,

Martha Frøyland (Diakonistudent ved VID og MF, m.t.froyland@gmail.com)

Vedlegg 2

Andre e-post til informanter

Takk for at du vil dele din historie!

Som sagt, er jeg ute etter dine egne erfaringer og tanker som du fikk gjennom arbeidet som diakon. I spørsmålene bruker jeg begrepet medmennesker. Med medmenneske mener jeg mennesker som oppsøker diakonen og ikke kollegaer eller frivillige medarbeidere. Med begrepet selvrefleksjon mener jeg å reflektere over seg selv, sine følelser og holdninger.

Besvarelsen skal samlet være på 1-2 sider (linjeavstand 1,5). Jeg legger mest vekt på spørsmål 1, en historie fra deg. Spørsmål 2 og 3 er tilleggsspørsmål.

Jeg ber deg om å skrive besvarelsen i et eget dokument, og sende dette til meg (m.t.froyland@gmail.com) som vedlegg. I dokumentet er det viktig at du ikke skriver dine personopplysninger (for eks. navn, alder eller arbeidsplass). E-posten fra deg med besvarelsen, blir straks slettet når jeg har lastet ned dokumentet, slik at besvarelsen ikke kan spores tilbake til deg. Jeg vil videre understreke at dersom du har lyst til å trekke deg fra prosjektet, kan du gjøre det i hvilket som helst tidspunkt.

Hvis du har spørsmål, er det bare å spørre. Vennligst send besvarelsen innen 15. februar.

Spørsmål 1: Har du noen gang opplevd at selvrefleksjon i situasjonen har hatt betydning for god relasjonsbygging med medmennesker? Hvis ja- kan du beskrive en episode?

Spørsmål 2: Kan du beskrive kort hva slags relasjon mellom diakon og medmennesker som oppleves godt for deg?

Spørsmål 3: Hvor viktig tenker du selvrefleksjon er i møte med medmennesker? Kan du begrunne svaret?

Med vennlig hilsen,

Martha Frøyland (Diakonistudent ved VID og MF, m.t.froyland@gmail.com)